

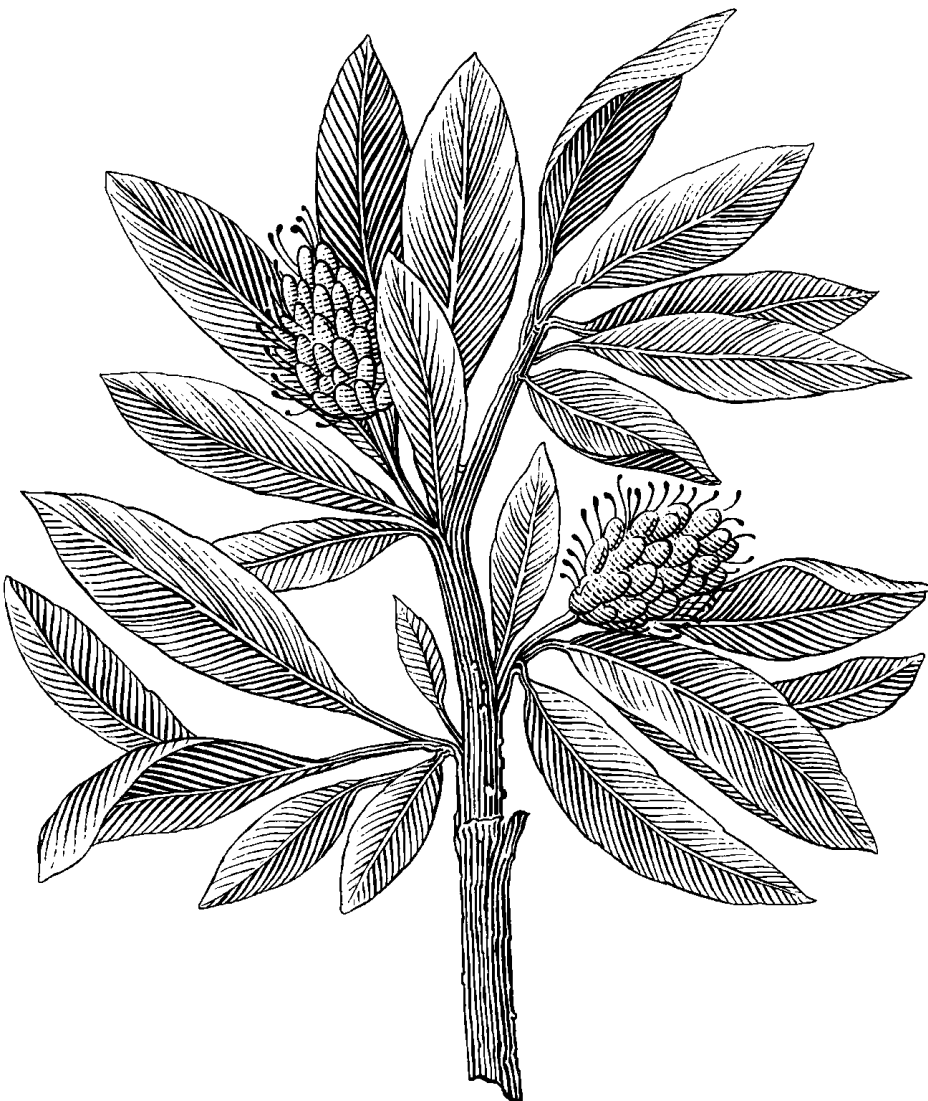
Linnéuniversitetet

Kalmar Växjö

Kandidatuppsats

"Med vår gunstige willie och tillatelse"

Statsmakten och gränsstäderna Kalmar och Viborg under Gustav Vasas tid

Författare: Kristoffer Schygge

Handledare: Anders Fröjmark

Examinator: Fabian Persson

Termin: HT16

Ämne: Historia

Nivå: 61-90 hp

"With our gracious Will and Permission"

*The State and Border Towns of Kalmar and Viborg during the Time of
Gustav I Vasa*

This paper investigates the responsive behaviors of the King Gustav I of Sweden in connection with the two fortified border towns and adjacent areas of Kalmar in Småland and Viborg (today Vyborg) in the Karelian Isthmus from the outgoing letters sent by the king during three significant periods during his reign; 1527-1530 highlighting the Westrogothian rebellion, 1543-1544 with the climax of the Dacke War and 1555-1558 featuring the Russo-Swedish War and the delegations of Duchy of Småland and Finland to his eldest sons Eric and John. With the help of secondary literature we could pinpoint important courses of events that confirm the contexts of the letters.

The results show that Gustav I was a highly demanding character who gave calls and advices to his subordinates regarding both military and civilian spheres. The nature of the letters can be categorized after four main themes: 1) Defensive counsels of the cities' fortifications, walls and castles 2) Military presence within the defenses' facility and by the borders 3) The burgess' various complaints and problems 4) Trading rights and hindrance. The use of authority by law echoes throughout the letters, due of Gustav I:s position as King of Sweden.

It is rather accepted today, that Gustav I was a product of his time with the teachings of Machiavelli spreading all over Europe. Traits as authoritarian rule and supervision over its subjects is a common feature in the letters during his lifetime, but also a hint of flexibility of the laws, giving his subjects exceptions during pressed and hard times.

Jag vill först ge tribut till min handledare Anders Fröjmark som kom på idén till uppsatsen och som gett en hjälpande hand till mig. Därefter vill jag visa min tacksamhet till Håkan Bergcrantz från Kalmar stiftsbiblioteket som varit mycket behjälplig. Sedermera måste jag tacka min familj för det stöd de gett mig. Med det sagt vill jag även visa min uppskattning till mina vänner Alexander Isacsson och Dennis Magnusson som gav mig goda råd till uppsatsens fullbordan. Sist skall jag tillägna en eloge till min gode vän Melinda Grahn, som gav mig "en spark där bak" när jag behövde det som mest. Utan dessa underbara människor hade jag inte kunnat klara av det. Jag tackar ödmjukast.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Introduktion

- 1.1 Inledning 1
- 1.2 Syfte och frågeställning 2

2. Teori, material och metod

- 2.1 Teori: Machiavelli och hans fursteideal 3
- 2.2 Material 4
- 2.3 Avgränsningar 5
- 2.4 Tidigare forskning 5
- 2.5 Metod 7

3. Bakgrund

- 3.1 Gustav Vasa 8
- 3.2 Kalmar 9
- 3.3 Viborg 10

4. Perioden 1527-1530

- 4.1 Kalmar 11
- 4.2 Viborg 14
- 4.3 Sammanfattning av perioden 1527-1530 15

5. Perioden 1543-1544

- 5.1 Kalmar 16
- 5.2 Viborg 19
- 5.3 Sammanfattning av perioden 1543-1544 22

6. Perioden 1555-1558

- 6.1 Kalmar 23
- 6.2 Viborg 26
- 6.3 Sammanfattning av perioden 1555-1558 32

7. Avslutande diskussion och sammanfattning 33

Källförteckning och litteraturlista 36

1. INTRODUKTION

1.1 INLEDNING

Tidigt på en morgon i maj månad år 1543, vaknar ståthållaren Germund Svensson i sin kammare på Kalmar slott. Han stiger upp från sängen, tittar ut genom fönstret och andas förnöjsamt ut. För bara drygt ett par månader sedan var Kalmar stad under belägring av upprorsmakaren Nils Dacke och hans lika förrädiska anhängare i syfte att störta den regerande makten i Sverige och stoppa reformationen.¹ Men nu är över: Dacke själv är på flykt ifrån konungens män, gömmer sig i de småländska skogarna och försöker undfly det oundvikliga straffet för förrädare som vågar trotsa det svenska riket och konung Gustav Vasas vilja. Vid förmiddagen får han upplysning från en av sina närmaste män att en budbärare från Stockholm har anlänt. Innan budbäraren infinner sig hos Germund, hinner ståthållaren fundera om var det hela kan handla om. Säkerligen är det ett meddelande från konungen själv, men vad kan Gustav Vasa vilja nu? Budbäraren kommer efter en kort stund till Germund och överlämnar brevet till honom. Ståthållaren väntar inte, river av det kungliga sigillet och börjar genast läsa brevet. I brevet förtäljs det att ingen från den småländska och öländska allmogen kommer att få lämna sina gårdar och resa uppåt i landet utan tillåtelse från kungens inspektörer för en tid framöver.² På det sättet kommer Dacke och hans män ha det svårare att skingra sig ifrån Småland, sprida sina lögner och förpesta riket med upproriska avsikter. Germund låter samla flera av sina budbärare med samma meddelande till samtliga fogdar i Småland och Öland. Vid eftermiddag då budbärarna har lämnat slottet, tänker ståthållaren för sig själv: ”Inget skall undgå vår konungs strävan och mål”.

I Lars-Olof Larssons publikation *Gustav Vasa – landsfader eller tyrann?* (2002) nämner han att kungen var en produkt av sin tid, apropå Machiavellis fursteideal som cirkulerade i 1500-talets Europa. Gustavs vilja att centralisera makten till honom tillsammans med tillväxten av kronans influens var några av hans åtgärder under hans nästan fyrtio år vid makten. Detta gjorde honom till en skicklig politiker som inte agerade efter impuls, utan en mer försiktig väg även om den kunde vara brutal och hård i slutändan.³ Detta skulle inte vara ett undantag. Senare samma år i augusti tillfångatogs och avrättades Nils Dacke. För att visa vad som händer med förrädare som honom, lät man hugga av hans huvud och spetsa den på en påle i Kalmar för allmänheten att beskåda.⁴

¹ Lilja 1982, s. 205.

² "Till Germund angående invånarnas begränsade resor, 14 maj" (GIR band 15, s. 273-274).

³ Larsson 2002, s. 352-354.

⁴ Vejde 2017-02-20, <https://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=15765>.

1.2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING

Den huvudfrågeställning som ligger bakom denna uppsats är om man kan se en eller flera tydliga karaktäristiska drag från Gustav Vasa i hur han agerade kring de befästa städerna Kalmar och Viborg. Det är därmed utifrån observerande perspektiv som jag kommer att hantera breven som Gustav Vasa skrev till städernas borgmästare, råd, ståthållare och kungens egna söner under de utvalda åren 1527-1530, 1543-1544 och 1555-1558 under hans regeringsperiod. Mina frågeställningar som jag kommer att utgå ifrån är följande:

1. Hur yttrar sig Gustav i de utgående brev om angelägenheter i städerna Kalmar och Viborg?
2. Vilka likheter och skillnader kan man finna mellan Kalmar och Viborg?
3. Kan man se ett förändrat förhållningssätt hos Gustav till de båda städerna under hans tid i makten och speciellt när hans söner Johan och Erik erhåller hertigdömena Finland respektive Småland?

2. TEORI, MATERIAL OCH METOD

2.1 TEORI: MACHIAVELLI OCH HANS FURSTEIDEAL

Det är utifrån studiens mål att försöka hitta Machiavellis fursteideal med utgångspunkt i Gustav Vasas brev hur han förtäljer att saker och ting i Kalmar och Viborg skall hanteras och handskas med.

Niccoló Machiavelli föddes den 3 maj år 1469 i Florens och dog i Florens den 21 juni 1527.⁵ Han var under sin levnadstid filosof och politiker hos den härskande Medici-familjens hov, men han är främst känd som författaren till skriften *Il Principe*, på svenska även känd som *Fursten* skriven år 1513 men blev först publicerad post mortem år 1529. I bokens tjugo kapitel går Machiavelli igenom en härskares primära ideal och egenskaper utifrån historiska individer för att kunna regera och behålla makten i sitt rike. En av Machiavellis största utgångspunkter i skriften är att ”ändamålet helgar medlen”, vilket åsyftar till att härskaren hade rätten till förfogande av hårda metoder för rikets bästa och härskarens fortsatta tillvaro vid makten. Machiavellis politiska moral var banbrytande för sin tid och kritiserades på många håll, men blev också prototypen till renässansens fursteideal gällande riksbyggandet och fokus på den starka nationen.⁶

Andra punkter från *Fursten* var att en klok härskare bör hålla sig till det rätta när det är möjligt, men även låta sig ledas av nödvändighetens krav när situationen ansätts i riket utan att styras av den allmänna moralen i syftet att kunna upprätthålla sin makt.⁷ Machiavelli ansåg dessutom att en härskare som inte kunde förändras och ändra sitt beteende, var dömd att gå under och förlora sitt herravälde. Samtidigt skulle härskaren se till att inte bli föraktad och hatad av sitt egna folk. Helst skulle härskaren vara främst respekterad och fruktad av allmänheten i den mån att de inte skulle våga stå i opposition mot honom likt lejonet. Även om härskaren skulle bli respekterad av sina undersåtar, uttryckte Machiavelli att härskaren inte skulle vara allt för godhjärtad eftersom människor genom historien alltid varit otacksamma och opålitliga och bedragit omtänksamma ledare. Därmed skulle härskaren vara likt en listig räv och själv vara en bedragare samt måla upp en bild till folket av honom som tillfredsställer massan.⁸

⁵ Skinner 1994, s. 13, 109.

⁶ Larsson 2002, s. 81-83.

⁷ Skinner 1994, s. 52.

⁸ *ibid*, s. 54-58.

2.2 MATERIAL

För att kunna genomföra undersökningen har jag valt ut delar av *Konung Gustaf den förstes registratur*, som är publikationer av Gustav Vasas brev utgivna av Riksarkivet vid början av 1900-talet från hans regeringstid mellan åren 1521 till hans död 1560 som på något sätt berör Kalmar och Viborg under hans levnadstid. Anledningen till valet av de två städerna berodde på att de var i Sverige under 1500-talet till skillnad från många andra städer under den här tiden befästa med slott, mur och andra försvarsverk, exklusive Stockholm. De hade också likheten med att vara städer vid rikets gränser, som hade handelsrelaterade funktioner och fungerade som nationens första försvarslinje mot fiender, speciellt mot danskarna från söder och ryssarna från öster. På många sätt skulle man kunna se Kalmar och Viborg som tvillingstäder under Gustav Vasas tid vid makten. Dessa brev behandlar allt ifrån skatter, handel, lagar och städers privilegier till militära angelägenheter som försvar, dess befästning, förnödenheter och trupper stationerade i städerna. Till en viss utfyllnad kommer även den utgivna publikationen *Privilegier, resolutioner och förordningar för Sveriges städer, 1523-1560* att ha en funktion på grund av dess tydliggöranden av vissa av brevens innehåll, kommentarer och effekter som brevens innebörd hade för dåtiden.

De handplockade handlingarna som jag valt ut är brev från perioderna 1527-1530, 1543-1544 och 1555-1558. Valet av perioder är grundat på att jag tyckte att dessa faser under Gustav Vasas tid vid makten var av ett visst intresse. Den första perioden var något oroligt under hans tidiga styre på grund av bland annat förändringarna på det kyrkliga området och i detta sammanhang Västgötaherrarnas uppror år 1527. Den andra perioden representerar slutskedet av Dackeuupproret samt dess påföljder i Småland, och växande sammanstötningar i öst med Ryssland. Den tredje och sista perioden utspelar sig under det stora ryska kriget mellan åren 1554-1557, samt Gustavs delegering av hertigdömen till sina två äldsta söner, Finland till Johan år 1556 och Småland till Erik år 1557.

2.3 AVGRÄNSNINGAR

Orsaken av val till breven var tillgängligheten av registraturen. Många av volymerna i utgåvan fanns inte att låna och var upptagna för en lång tid framöver eller kunde ej fjärrlånas från andra bibliotek. Avgränsningarna har naturligtvis sina risker eftersom viktiga och intressanta element och händelser ur Gustavs perspektiv och angelägenheter angående Kalmar och Viborg inte kommer att tas fram, speciellt från hans sista två år i livet. Ett annat självklart motiv till avgränsningen ligger i mängden av handlingar. Det finns nästan en bok per år av den samlade registraturen från Gustav Vasa från hans 39 års långa regeringstid. Att gå igenom alla dessa skulle ta en alldeles för lång tid och skulle bli ett direkt hinder för uppsatsens framställning.

2.4 TIDIGARE FORSKNING

För att komplettera Gustav Vasas registratur har jag även tagit mig an sekundär litteratur som behandlar områdena jag undersökt. Till städernas förbindelse till breven har jag först använt mig av *Kalmar stads historia, II: Från Kalmarunionens stad till den nya stadsgrundningen på Kvarnholmen* av Ingrid Hammarström från år 1982 utgiven av Kulturnämnden i Kalmar. Boken är en del av en serie på tre delar som tar upp stadens historia från forntid till 1900-talet. Del två behandlar den sena medeltidens Kalmar och speciellt har jag tagit mig an kapitlet vid namn *Kalmar under Gustav Vasa och hans söner* av professor inom historia Sven Lilja och *Senmedeltidens Kalmar: Miljö/Människor/Stad* av arkeologen Dagmar Selling. Sven Lilja är inriktad mot den svenska urbana historien och i hans arbete tar han upp Kalmars dubbla funktioner som borgerskapets handelsstad och kronans befästning vid den södra gränsen av riket. Dagmar Sellings del benämner stadsplaneringen för Kalmar och kort om befästningarna kring staden innan Gustav Vasas tid vid makten. Hennes bistånd i min uppsats kommer främst agera som förgrundsinformation till Kalmar stad som helhet medan Liljas kommer ha en mer märkbar tillämpning i och med hans fokus kring Gustav Vasas och Eriks inverkan av staden under de utvalda perioderna i frågan.

För Viborgs del har jag använt mig av *Viborgs stads historia I* av historikern Johan Wilhelm Ruuth från år 1906 där han behandlar Viborgs förflutna från 1323 till 1812. Som komplement till Ruuths arbete har jag dessutom utnyttjat *Gränsfästet i öster: Viborg från korstågstiden till våra dagar* av Eirik Hornborg från 1942. Hornborg var hedersdoktor inom historia och politiker med ett brett författarskap om bland annat finska inbördeskriget och mycket mer. Till detta har jag även applicerat *Finlands historia II* av Märtha Norrback, Rainer Fagerlund och Kurt Jern från 1993 som är mer av ett allomfattande verk om Finlands historia där Viborg spelar en självklar roll och

inkluderas in.

I vissa fall av breven uppkom det äldre måttenheter som jag inte kände till eller hur mycket det skulle motsvara i moderna enheter. Till det har jag i några tillfällen använt mig av *Vad kostade det? - priser och löner från medeltid till våra dagar* av historikern och författaren Lars Olof Lagerqvist i samarbete med Historiska Media och Kungliga Myntkabinettet från 2011. Utöver viktenheter, tar boken även upp hur varors priser och arbetslöner för diverse verksamheter förändrades genom tiderna.

När det gäller nyckelpersoner i breven som de olika ståthållarna i städerna, har jag tagit mig an information från det personhistoriska uppslagsverket *Svenskt biografiskt lexikon* (SBL) internetbaserade hemsida. SBL har varit ett aktivt uppslagsverk sedan 1917 och tar upp betydelsefulla individer från den svenska historien. SBL är en del av Riksarkivet och med hjälp utav statliga bidrag kan de fortsätta ge ut nya utgåvor.

Jag har använt mig av professor och historiker Lars-Olof Larssons verk *Gustav Vasa – landsfader eller tyrann?* från 2002 gällande händelser under Gustav Vasas liv, hans politik, hur han agerade i sitt sätt att styra riket samt hur han var som person utifrån de dokument som Larsson fått tag i från hans samtid. I samband med Larssons verk som nämner Machiavelli, har jag även tagit mig an boken *Niccoló Machiavelli – en introduktion* av Quentin Skinner, professor från Cambridge-universitetet inom tidig-modern historia med stort intresse för den italienska renässansen. Boken berättar kortfattat om Machiavellis livshändelser, tankar och filosofi kring verket *Fursten* samt dess innehåll och lärdomar kring hur den tidig-moderna härskaren skulle som bäst styra sitt rike utan att förlora den.

Till sist har jag även tagit mig an Mats Hallenbergs avhandling *Kungen, fogdarna och riket - Lokalförvaltning och statsbyggande under tidig Vasatid* från 2001 gällande fogdarnas skyldigheter och befogenheter under Gustav Vasas tid. Mats Hallenberg som är docent inom politisk historia och statsbildning inom tidigmodern tid vid Historiska institutionen från Stockholms universitet, har i hans verk gått igenom och studerat kungens fogdar, deras uppgifter och hur Vasaättens nyetablerade statsmakt kunde få den svenska staten att växa fram och som med tiden utvecklades till en stormakt i norra Europa.

2.5 METOD

I denna undersökning har en kvantitativ och kvalitativ metod använts för att kunna besvara studiens frågeställningar. Den kvantitativa metoden har brukats eftersom det stora antalet brev skrivna av Gustav Vasa behövdes för att kunna urskilja kungens kännetecken när ärenden kring Kalmar och Viborg togs upp. Den kvalitativa metoden tog därefter utrymme när uppsamlingen av data var klar. Bearbetning i form av översättning av breven tog först plats för att sedermera jämföra brevens innehåll med andra brev samt komparera de med sekundär litteratur och tidigare forskning inom området som breven berörde.

En sak värt att benämna angående registraturen som i sig var ett problem under uppsatsens tillkomst var språket i breven. Skrivelserna som Gustav Vasa skrev var inte på dagens svenska utan av 1500-talets stil. Detta innebar att stora delar av arbetet motsvarade mer eller mindre översättning från 1500-talssvenska till nutida svenska eftersom grammatiken har förändrat, likaså stavning, ord, ordval och betydelsen av ord. Till detta har jag använt mig av Söderwalls *Ordbok öfver svenska medeltids-språket* från 1884 till 1918 samt *Fornsvensk lexikalisk databas* utvecklad av Språkbanken från Göteborgs universitet samt utstående hjälp från Anders Fröjmark, min handledare och docent inom historia vid institutionen för kulturvetenskaper på Linnéuniversitetet, när det har varit allt för besvärlig tolkning av enskilda stycken i breven. Jag har allenast efter mitt yttersta försökt mitt bästa att översätta breven efter egen förmåga och sunt förnuft till en arkaisk svenska som jag sedermera arbetat med att utveckla och förstå. Det skall också tilläggas att jag inte har några tidigare lingvistiska erfarenheter med äldre svenska vilket i sin tur absolut kan ha en viss påverkan av uppsatsens resultat gällande förståelsen av skrifternas innehåll. Enklare stycken med relativt simpelt innehåll har lämnats orörda förutom ett par utvalda ord för läsaren själv att försöka förstå, tolka och tyda.

3. BAKGRUND

3.1 GUSTAV VASA OCH CENTRALMAKTEN

Gustav Vasa, född som Gustav Eriksson, föddes år 1496 och dog den 29 september 1560. Efter befrielsekriget blev han utnämnd till Sveriges riksföreståndare i Vadstena den 23 augusti 1521, sedermera vald till konung i Strängnäs den 6 juni 1523 och kröntes i Uppsala domkyrka den 21 januari 1528. Utöver den klassiska och romantiserade bilden utav konungen som frihetshjälte, riksbyggare och riksfader, hade Gustav Vasa en stark personlighet färgad av innovativa tankesätt, ambitioner och envishet, men även med växlande fall hänsynslöshet och grymhet mot de som stod emot honom. Under hans tid vid makten började han stärka det svenska riket genom ett antal förändringar i syfte att centralisera makten till kronan och därmed till honom.⁹

Medan de tyska furstestaterna var begränsade av starka och rika ständer och de stora monarkierna som Frankrike och Spanien var beroende av allianser med de gamla adelssläkterna för att kunna härska över sina områden med limiterad inflytande, var den svenska administrationen under Gustav Vasa och sedermera hans söner unik i jämförelse med övriga Europa på 1500-talet. Det fanns ingen dominerande aristokrati i riket, eftersom bara en fjärdedel av Sveriges yta tillhörde adeln. Detta innebar att böndernas och kyrkans marker efter reformationen tillföll kronan. På det sättet kunde Gustav Vasa kringgå en inskränkt byråkrati, tillsätta lojala fogdar runt om riket som agerade likt en direkt kanal mellan kungen och den lokala befolkningen. Därmed kunde den kungliga förvaltningen mer eller mindre obehindrat utnyttja och bearbeta landområden och städer utan att konkurrera med andra inflytelserika organisationer i riket, som annars hade begränsat centralmakten.¹⁰

Fogdarna under Gustav Vasas tid tillsattes av honom själv med fullmakten i syfte att kunna utföra befogenheter inom rättsliga, skatterättsliga och andra ärenden sanktionerad av kungen. I utbyte mot fullmakten försäkrade fogden sin trohet till kungen under ed och detta skrevs sedermera under på en edsförpliktelse likt ett kontrakt, där hans förpliktelser berördes att tjäna och verka å kungens vägnar. Trohetseden delades därefter ut som ett öppet brev till allmogen av den orsaken att fogden var nu legitimerad av kungen att få styra. För slottsfogdar innebar dessutom trohetseden att försvara borgen för kungens och det svenska rikets säkerhet eftersom kontrollen över rikets befästa områden utgjorde nyckeln till den politiska och militära makten.¹¹

⁹ Svalenius 2017-02-20, <https://sok.riksarkivet.se/Sbl/Presentation.aspx?id=13315>.

¹⁰ Hallenberg 2001, s. 88-89.

¹¹ ibid, s. 97-99.

3.2 KALMAR

Kalmar var efter svensk medeltids standard en storstad, som hade en sjöstrategisk betydelse med anknytning till Östersjön och vidare genom Öresund.¹² Med den betydande ställningen som staden hade, var det därmed viktigt att hålla den säker ifrån anfall och eventuella ockupation. Den gamla stadsmuren som var byggd kring 1300-talets början var ansluten till slottets södra ringmur och bildade en halvcirkel runt staden, troligen uppbyggd på den en äldre skyddande vall. Längs muren fanns det upp emot tio till elva torn.¹³

Under den här tiden var Kalmar dessutom ett viktigt handelscentrum med anknytning till marknaden i norra Europa och växte allt mer i och med upptäckten av Amerika och dess nya marknad som försköt den ekonomiska tyngdpunkten från medelhavsområdet till nordvästra Atlantkusten. På grund av det blev Holland och England de framtida och viktigaste handelspartnerna för Kalmar och andra städer i Östersjön.¹⁴ Bland dessa varor var järn ett viktigt exportgods¹⁵. Mycket tyder på att Kalmars marknadsfunktion var baserad på bönders och borgares tillförsel av varor till staden för att sedermera säljas lokalt eller vidare till utrikeshandeln. Även när det gäller import spelade Kalmar en viktig roll. Saltets betydelse som en viktig vara under medeltiden som en lagringsprodukt men också som en del av den tidens system för löner, vilket skapade ett behov att importera in det från utlandet.¹⁶

Kalmar likt många andra städer i Sverige hade ett starkt aristokratiskt styre med ett fåtal styrande efter, tysk modell från Hansans närvaro längs Östersjön. Stadens råd som regerade i Kalmar bestod av fyra borgmästare och tolv rådmän som var valda för tvåårsperioder, där hälften av dessa individer hade huvudansvaret var annat år under deras förvaltarskap. Utländska individer fick enligt svensk stadslag inte bli medlemmar i rådet, trots flera antal rådmän i dokument visat på tysk härkomst. Valen kring de nya ordförandena var inte av allmän natur, utan skedde i en sluten krets av det dåvarande rådet tillsammans med ståthållaren från slottet, som var stadens kungliga representant. I rådet fick inte mer än fyra medlemmar från samma släkte finnas (inklusive ingifta) och inte heller två bröder fick förkomma samtidigt i styrelsen, för att kunna motverka eventuell nepotism i staden.¹⁷

¹² Selling 1982, s. 13.

¹³ *ibid*, s. 25, 31.

¹⁴ Lilja 1982, s. 195.

¹⁵ *ibid*, s. 204.

¹⁶ *ibid*, s. 218.

¹⁷ Selling 1982, s. 49-50.

3.3 VIBORG

Viborg grundades som fästning år 1293 av Torkel Knutsson efter det svenska korståget av Karelen och agerade som första försvarsverk av rikets östra delar mot dåvarande republiken Novgorod.¹⁸ Staden Viborg skulle först år 1403 få sina första privilegier och därmed få statusen som en faktisk stad av kung Erik av Pommern.¹⁹ Utifrån Finlands städer under Gustav Vasas tid, var det bara Viborg tillsammans med Åbo som hade en stor invånarantal kring 1500 personer vilket var mycket av svensk standard.²⁰ Stadens befästning bestod till början av en timmerpalissad tillsammans med en jordvall och några få torn av trä. I samband med slottet som var av medeltidens standard ett starkt fort, var staden mycket sämre beskyddat. Det skulle dock ändras först på 1470-talet då Viborg stad fick en verklig och robust stadsmur.²¹

Med tiden blev Viborg även en betydande handelsort på grund av dess förträffliga läge i samband med Novgorod, som länge var Europas och Asiens ömsesidiga mötespunkt. En fördel med Viborg var dess självständighet från Hansans dominans och låg utom handelsförbundets räckhåll, som annars hade begränsat stadens fördelar.²² Råvaror som läder, vax och honung från Ryssland var mycket uppskattade inom marknaden vid Östersjön och Viborg behöll den starka positionen för den sorten av importhandel. Exportvarorna därifrån härstammade främst ifrån Karelens skogar och vattendrag som lax, gädda, fiskolja, pälsar från älgar med mera. Överensstämmande med Kalmar baserades varorna från allmogens införsel av dessa varor som sedermera såldes vidare ut i Europa.²³

Maktbefogenheten hos ståthållarna i Viborg gällande statsrådets förmåner, verkar vara av samma natur som i Kalmar. Ståthållaren var som tidigare sagt kronans utsedda talesman och hade inflytande i rådet om olika företeelser. Det är dock inte lika säkert hur tillsättandet av nya borgmästare och rådmän gick till, men att i vissa tillfällen blev dessa avsatta av ståthållaren med kungens samtycke. Viborg hade under åren 1480-1599 inte fyra borgmästare under mandatperioderna som i Kalmar, utan snarare två.²⁴

¹⁸ Ruuth 1906, s. 8.

¹⁹ Hornborg 1942, s. 56.

²⁰ Norrback 1993, s. 14.

²¹ Hornborg 1942, s. 58-59.

²² Ruuth 1906, s. 60-61.

²³ *ibid*, s. 80-81.

²⁴ *ibid*, s. 167-170.

4. PERIODEN 1527-1530

Under Gustav Vasas första år i makten, skedde det ett antal olika uppror i Sverige mot honom gällande politiska intriger, men också av religiösa perspektiv som konsekvens mot Gustav Vasas reformation av det svenska riket. Exempel på uppror och andra oroligheter är bland annat det första dalupproret från 1524 till 1525 och det andra dalupproret från 1527 till 1528.²⁵ Dessa två nämnda uppror hade ingen direkt påverkan på städerna som uppsatsen behandlar under den här tiden, men ett annat uppror skulle ha en viss influens för Kalmar stad.

4.1 KALMAR

I det förgående segmentet berördes en resning lite kort. Denna resning har med tiden fått namnet Västgötaherrarnas uppror mellan månaderna april till juni under året 1529. Upproret hade sin bakgrund till att förhindra den lutherska reformationen fullständigt verkställdes i Sverige samt störta Gustav Vasa från den svenska tronen. Tidigt under resningens inledning bröt ett antal inflytelserika män sin tro och lydnad från Gustav Vasa. En av dessa initiativtagare var rikshovmästaren Ture Jönsson av Tre Rosor som skickade brev till vädjan om uppror runt om i riket.²⁶ Som svar till detta skickade även Gustav Vasa hastigt skrivelser om Ture Jönssons förräderi mot det svenska riket och en av dessa platser som fick ett brev av den naturen var Kalmar län:

Tiil Calmarna län ther om Kring i Småland och synnerbo wesbo etc. 5 maj, 1529.

... Så kere wenner giffuom wij eder tiilkenne atui haffuom förstondit huruledis her Twre Jönson, Biscop Måns i Skara (och) medt några andra flere ther nidre i Westergötlandh och Smålandt haffua sig wpsatt emott oss, och actade beginna her jnrkikis på nytt igen ith nytt opror och obestondh aff huilka rikit och thess jnbyggare så nu som tiilförenne måtte bliffua förderffuade i grundenn...²⁷

Han skriver dessutom att låta upprorsmakarna segra skulle bara främja deras onda vilja kommer att leda till okristliga handlingar som plundring av kyrkor och föra tillbaka den papistiska läran in i riket. Vidare skriver han i meddelandet:

... så wåre att han [Ture Jönsson] siig en nw icke besynna wille, wthan bliffua fasta wdj thet förrederij han begynth haffuer, och giffua sig wdaff landit, och stempla och indraga her någhen wtlenskan her på landet, rikit och oss allom tiil en euig skada och förderff...²⁸

²⁵ Larsson 2002, s. 145-154.

²⁶ *ibid*, s. 175-177.

²⁷ "Till allmogen i Kalmar län, 5 maj" (GIR band 6, s.74).

²⁸ *ibid*.

Senare det året efter Västgötaherrarnas underkuvade uppror bad Kalmar stad om skyttar till försvaret av staden och kung Gustav svarade på deras behov med ett brev sänt 12 september 1529:

Tiil kalmarna Stad

Wår etc käre gode men wij haffue vndfongit eders scriffuilsze i huilken i äre bönfälne til oss atuj wille vndsetia eder oc eders Stad med nogit skytt vtåff kalmarna slott Stadhen oc eder til hielp, oc beskärm, för alla handa anfall etc...²⁹

Längre in i meddelandet korresponderar Gustav att han skall vända sig till en "her Mons" och be honom att undsätta staden med några av de skyttar som är på slottet, det vill säga om han kan avvara dem. Han nämner dessutom att Kalmar stad bör anställa skyttar själva som andra köpstädernas män gör eftersom de har likt många andra städer i riket har privilegier som tillåter detta. "Herr Måns" i brevet hänsyftar med hög sannolikhet till Måns Johansson, riddare dubbad av kungen själv den 12 januari 1528³⁰ och konungens fogde på Kalmar slott mellan 1529-1533. Han sågs som en trogen man och var anlita av Gustav i förhandlingarna under Västgötaherrarnas uppror och såg till att resningen kunde tyglas ner på kort tid.³¹

I ett brev daterad den 29 juni 1527, tillkännager rikets råd tillsammans med Gustav Kalmar stads borgare om deras bekymmer med de hamnar på Öland som besvärar den utländska handeln till Kalmar. Som svar på det fick de öländska bönderna "endast använda sig av åtta fartyg och inte fler för landets bästa efter gammal sedvana" samt förbjuda olagliga hamnar där som har stapelplatser med gods som annars skulle gå till Kalmar.³² Vidare kan man märka av Kalmars viktiga position i ett brev till Skänninge stad att "borgare från Skänninge må fara med sitt järn och stål ned till Kalmar, Öland och däromkring för att sälja det där till godo".³³ Även när det gäller import spelade Kalmar en viktig roll. Man kan märka av den viktighet som saltet hade när man läser ett brev från den 29 juli 1527 till Gustav Vasa från Margareta av Österrike som var regent och ståthållare i Nederländerna, där det står "att framdeles i all tillkommande tid dra i från alla tullar av det salt, som kejsarlig majestäts undersåtar av hans land till riket Sverige skulle föras till de bäst belägna hamnar i Sveriges rike är Stockholm, Kalmar, Söderköping, Nylödöse, Åbo och Viborg".³⁴ Det här handelsavtalet om köpmännens rätt till tullfri handel från Holland, Brabant, Seeland och Västfriesland rann dock ur sanden och blev aldrig en verklighet från svensk sida.³⁵ Vid Västerås riksdag var Gustavs mål förutom att försvaga kyrkans makt och därmed stärka kronans

²⁹ "Till Kalmar stad om undsättning, 13 september" (GIR band 6, s. 288).

³⁰ Larsson 2002, s. 168.

³¹ Söderberg 2016-12-12. <https://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=8784>.

³² "Riksrådet till borgarskapet i Kalmar, 29 juni" (GIR band 5, s. 262-263).

³³ "Skänninge stads privilegier, 5 september" (GIR band 5, s. 280).

³⁴ "Regentinnan Margaretas handels- och sjöfartsfördrag, 29 juli" (GIR band 5, s.428-429).

³⁵ Nygren 1932, s. 728-729.

auktoritet i riket också att bygga upp dess finansiella och ekonomiska ställning. Borgerskapet var tydligt i sina krav under riksdagsmötet att angripa landsköpet (köpenskapen på landsbygden) som hotade deras ställning i riket gällande handel och inflytande.³⁶ Gustav ville också få en mer centraliserad styrning utav handeln, men han lät landsköpet fortgå för att inte låta ekonomin försvagas för fort vilket han säger i en sammanfattning av Västerås riksdag till viktiga handelsstäder i riket som Kalmar:

Item varder åfftha clagat åff Stocholms stad Calmarna Suderköpfung och andra köpstäder ath olaglig köpslagning skeer i landit städerne til fordörff och emot lagen Thå man vil thet straffa och rettha epter lagen falla somliga landzenda ther emot och vilia ath sådant icke straffas skal och fylgier thå ther vthaff, ath om man i the motte gör epter lagen skal man ventha sig vpstödt och obestånd ther före gör man och icke effter lagen och straffar slige oköp bliffua thå städerne fordörffuade, och hela landit får stort oköp Och vendis doch allt herranom til ath han thet våller Ther så til går må huar man besinna om nogon tijd kan företages gott regimenthe j rikit.³⁷

Landsköpet innebar dessutom att städernas borgare inte fick köpa upp produkter från landsbygden. Detta skulle återkomma till Kalmar två år senare då Gustav beviljade dispens från Kalmars borgmästare, råd och allmänhet att stadens invånare fick befria sig från landsköpet för att kunna låta de fattiga stadsborna få handla upp proviant från landsbygden "ty det är ej rimlig av Guds vilja att låta den fattige icke få något att äta".³⁸ Brevväxlingen i sig kan vara ett tecken på sämre tider i Kalmar stad på grund av Västgötaherrarnas uppror³⁹, men det var vanligt att klagomål till kronan hade sin natur att gynna handelsmännens egna intressen att utöka sitt leverne utåt från staden till landsbygden vilket Kalmar inte var ett undantag för. Även där var handelsmännens längtan att få monopolrättighet över den lokala handeln påvisande närvarande i Kalmar. Tvärtom gagnade detta även kronans inflytande utifrån ett politiskt perspektiv, eftersom städerna fick en inlindad och starkare förbindelse till rikets allt mer centrala maktutövande, på grund av dessa privilegier de fått ifrån statsmakten vilket ökade deras beroende till den.⁴⁰

³⁶ Larsson 2002, s. 134-135.

³⁷ "Konungens framställningar till rikets ständer, 22-24 juni" (GIR band 5, s. 214).

³⁸ "Till Kalmars borgmästare, råd och innevånare om dispens mot landsköpet, 1 maj" (GIR band 6, s. 71-72).

³⁹ Lilja 1982, s. 206.

⁴⁰ *ibid*, s. 251.

4.2 VIBORG

För att vara en befäst gränsstad i det svenska riket som under den här tiden upplevde oroligheter i form av nyssnämnda uppror och revolter, var det ovanligt lugnt och fredligt längs Viborg och dess gräns mot storfurstendömet Moskva under åren från 1527 till 1531.⁴¹ Gustav var mer än enträgen att ha goda relationer med grannen i öster tidigt under hans tidiga styre och de få breven till Viborg beror mycket på två avtal. Det första handlade om att förnya fredsavtalet från 1510 år 1524 som skulle gälla i sammanlagt 60 år. Två år senare skickades en delegation med riksrådsmannen Erik Fleming till storfurstendömet år 1526, där ett avtal mellan Sverige och Moskva fullgjordes gällande handel och hur man bör lösa de problematiska gränsfejdena med hjälp av förhandlingar.⁴²

Däremot spelade handeln en viktig roll för Viborg under den här tiden. Kungens skulder till Hansan var ett dominant angelägenhet och förhållandet mellan Sverige och Hansan blev med tiden värre och värre eftersom Gustav ansåg sig betala mer än vad skuldsumman var från början. Han började provocera Hansan genom att begränsa dess närvaro inom den svenska handeln och försöka utmana Hansans hegemoni i Östersjön.⁴³ Han eftersträvade ett oberoende från handelsförbundet och började förhandla med Hansans rivaler i Holland bland annat med salthandel till Viborg.⁴⁴ I ett brev sänt till kungens svåger Johan av Hoya den 16 april 1530 tydliggjorde Gustav att handelsförbudet för Viborg läns bönder i Reval (Tallinn) som på den tiden var en hansastad, skulle fortsätta gälla och förhindra all sådan köpenskap.⁴⁵

⁴¹ Hornborg 1942, s. 112-113.

⁴² Norrback 1993, s. 32-33.

⁴³ Larsson 2002, s. 198-199.

⁴⁴ Ruuth 1906, s. 70-71.

⁴⁵ "Till greve Johan av Hoya om förbudet mot handeln i Reval skall iakttagas, 16 april" (GIR band 7, s. 73-74).

4.3 SAMMANFATTNING AV PERIODEN 1527-1530

Denna period verkar ha fungerat som en återhämtning och stabilisering för Gustav Vasas första år i makten sedan befrielsekriget mot Danmark 1521-1523. Han såg till att gå borgarna till mötes gällande deras problem kring handel med de olagliga hamnarna på Öland och utöka köpensksprivilegier i Kalmar för att kunna stärka sin influens och stöd hos dem, samt cementera hans position och legitimitet som kung i riket. Genom att även bedriva handel med stål och järn, såg Gustav till att bygga upp Kalmars läge vid Östersjöns kommers och han hade även planer med salthandeln från Holland göra både Kalmar och Viborg till viktiga handelspunkter med tanken att försvaga Hansan inom och utom rikets gränser.

Det fanns fortfarande de inom riket med annorlunda uppfattningar som orsakade oroligheter i samband med hans styre. Ett tydligt exempel är Västgötaherrarnas uppror som var en reaktion på Gustav Vasas politik. I respons lät kungen skicka meddelanden till städer som Kalmar och uppmana folket där att inte stödja Ture Jönsson och hans resning mot honom med en prominent ton om en förkastlig framtid ifall upprorsmakarna skulle segra. Gustav såg även till att assistera med borgarnas önskemål om förstärkningen av Kalmar stads försvar efter upproret genom sin undersåte Måns Johansson som var verksam att ta ner Västgötaherrarnas resning en kort tid dessförinnan.

Viborg under den här tidpunkten upplevde en relativ odramatisk period som berodde på fredliga avtal med storfurstendömet Moskva i öster, vilket säkrade gränserna i Finland och Karelen samt gav handeln en chans att frodas där. Samtidigt förhindrades handeln i Viborg med Hansan specifikt med Reval för att försvaga dess dominans med handeln i öster.

5. PERIODEN 1543-1544

Med dalupproren nedslagna och det nyss berörda Västgöta herrarnas resning kuvad, kunde reformationen av det svenska riket fortsätta utan några större hinder. Dock skulle oroligheter fortsätta att hemsöka Gustav Vasa och det allvarligaste upproret mot honom uppstod i de småländska skogarna år 1542 i respons mot kungens förändringar och reformation av kyrkan, ledd av Nils Dacke som spred sig som en löpeld i de södra delarna av Sverige.⁴⁶ Parallellt började relationen med den stora grannen i öst bli allt kyligare i och med gränsfejder, vilket satt press på Viborg och dess försvar.

5.1 KALMAR

Kalmar var under Dackefejden en av få städer i Småland som var under kronans makt och var med jämna mellanrum belägrade av upproriska styrkor. Samtidigt var staden den viktigaste och rent av den enda militära bastionen under kronans inflytande i det området.⁴⁷ Tillika ville Gustav hålla det så under dessa tumultartade situationer i riket och skrev en varningens ord till Germund, ståthållaren på Kalmar slott⁴⁸, om den eventuella faran för förräderi:

Käre Germund Swensson och j gode karle flere, som stå i Slotzloffwe på Calmarna Slott, Wij betacke eder gärne, för all wälwilligheet och trooskap, som j oss j tässe tijder wijst haffwe... Begärendis atj wele aldellis see eder wäll och wijserligen före, och förware eder för förräderij, som aller störste mackt vpå ligger, och oss, eder sielffwe och menige rikit jnthet ringe vm anliggiende är.⁴⁹

Kalmar med sitt viktiga geografiska läge spelade en viktig militär roll både under fredliga och oroliga tider i riket i och med gränsen till Danmark och upplevde många gånger belägringar och blockader.⁵⁰ Detta var naturligtvis inte ett undantag under Dackefejdens period i Småland, något som Gustav tydligt hade vetskap om. Brevet sänt från honom den 24 mars till Botvid Larsson, även känd som Botvid Skrivaren av släktet Anckar som var ståthållaren på Stockholms slott⁵¹, att "han skall frakta ett skepp från Stockholms skärgård med förnödenheter till Germund i Kalmar som har ont om detta".⁵² Han trycker på Botvid i slutet av brevet hur betydelsefullt detta ärende innebär och ber honom att anlända till Kalmar i tid helst utan några större hinder:

⁴⁶ Larsson 2002, s. 232-234.

⁴⁷ Lilja 1982, s. 207.

⁴⁸ Gillingstam 2016-12-13, <https://sok.riksarkivet.se/SBL/Presentation.aspx?id=6120>.

⁴⁹ "Till Germund om farmaning till vaksamhet mot förräderi, 24 februari" (GIR band 15, s. 103-104).

⁵⁰ Lilja 1982, s. 205.

⁵¹ Elgenstierna 2016-12-16, https://www.adelsvapen.com/genealogi/Anckar_nr_108.

⁵² "Till Botvid om Kalmars undsättning, 24 mars" (GIR band 15, s. 193).

Dhå latt oförsumeligen [=ej glömma] komme ther jn hwad som behöffwes, och skyndet sin koos jw förre jw bättre... thet Skip, som nu, j så motte, vtskicktes skall, mottu Bothwedt så förstärckie och bemanne, medt Skytt, Folck, Fettalie [=förnödenheter, livsmedel] och all annen tilbehöring, att thet förvtan fare för en Tiuffwe hoop må komme egenom Siön, och nijd till Calmarna, och med gode styremän och troget folck så försörget, att thet icke bliffwer förrådt eller löpe til Fienderne ther med, som aller störste macht vpå ligger.⁵³

I och med Dackes uppror i Småland kunde vem som helst därifrån vara potentiella upprorsmakare och därmed undgå rättvisa och straff eller än värre: inleda flera upplöpp i riket. Detta var något som Gustav inte ville riskera och skrev till Germund i Kalmar att "meddela invånarna från Kalmar, Öland och andra platser i Småland att de ej fick resa uppåt i landet utan beviljat pass eller tillåtelse från dina inspektörer, för att ingen skall komma till skada eller fördärv".⁵⁴

Efter Dackefejdens upplösning vid sommarhalvåret 1543 kunde Gustav återgå till andra verksamheter förutom militära företag i Kalmar. I augusti gav han staden privilegier för Kalmars förbättring och ställning efter upproret där han anger att "med vår gunst öka er stads handelsmöjligheter, skall vi se till att avlägga förbudet över alla sjöfartsresor från Öland till de tyska hansahamnarna och borgare från mindre städer som Västervik skall flyttas in till Kalmar" i gengäld till stadens framtida trohet och välvillighet.⁵⁵

Utmed upprorets ändpunkt tvingades en stor del av Smålands befolkning och till en mindre del av Östergötland att betala en "försoningsavgift" till riket. Han skickade skrivelser om detta under det året till en rad olika platser i södra Sverige, bland annat till ståthållaren Germund i Kalmar:

Att han förskicker ten oxeskatt hijt vp etc nu alraszeeneste Olai nestkommendes [= 29 juni].

Tu wilt och så ware förtänckt vdhi, Germundt, vm thenn Oxeskatt, som Almogen vdi Kalmarne län, så wäl som flerestedtz ther j Smålandt, oss nu för thenn sonung vtloffwat haffwe, motte j tijdt tilsammans giorde bliffwe, och skickes tijdeligenn hijt vp, Så att the wåre her j Vplandt nu szeeneste Olai nestkommendes, elliest komme the oss föge till nytte. Wij förszee oss doch att thu förutan the samme soningzoxer west wäl råadt till så monge Oxer, som till slachterijdt och Slottzens vppehålle behöffwes. Ther om må thu framdelis wäl skriffwa oss tin lägenet till.⁵⁶

⁵³ *ibid*, s. 194

⁵⁴ "Till Germund angående invånarnas begränsade resor, 14 maj" (GIR band 15, s. 273-274).

⁵⁵ "Till Kalmar stads borgmästare och råd och stadens förbättrade ställning, 1 augusti" (GIR band 15, s. 454-455).

⁵⁶ "Till Germund om oxskatten, maj" (GIR band 16, s. 93-94).

Anledningen till val av oxar som försoningsavgiftens natur som Gustav här bad om från allmogen i Kalmar län låg i förhållandet med boskapsskötsel som var det dominerade näringen i länet, där även tillsammans med stora delar av västra och södra Götaland tillhörde. Levande boskap ihop med smör, slakt och skinn var till en stor del av exporten och marknaden från Småland och Kalmar kring medeltidens Sverige.⁵⁷ Angående smör uppmanade konungen till arrendatorerna i Kalmar år 1544 att de inte fick all för mycket frihet kring försäljningen av smör och då inte överskrida priset för mer än 12 öre per pund⁵⁸ (ca 400 g).⁵⁹

Det var dessutom känt att Dacke fick en viss assistans gällande material och förnödenheter från Danmark via Blekinge under upproret.⁶⁰ Det var inte länge sedan han stred mot danskarna och Gustav såg till att bevakningen och närvaron vid gränsen mot Blekinge skulle öka speciellt hos de som bodde längs gränsen som kunde ha haft sympatier med Dacke och hans efterföljare. Gustav nämner detta för Germund Svensson i ett brev till honom från den 10 augusti, att "han bör ha ett skarpt uppseende över dem, annars befruktade han att få ett ytterligare uppror på halsen förrän det var försent att agera i tid".⁶¹ Gustav var efter Dackefejden mer än angelägen att se till att inget liknande skulle hända igen i riket. Kalmars befästning förbättrades för eventuella och framtida invasioner, belägringar och uppror. Han uttrycker i brevet från den 20 juni tillsänd till ståthållaren Germund att Kalmar stads befästning bör utvecklas:

Om Calmarne Stadz befestning, hureledes hon skee mää.

Wij såge och för nyttigt och rådeligit, att thenn Calmarne Stadt motte någet yttermere befästed bliffwe, j så motte, att man sloge en skantz longz vt medt Stadzmuren innen före, iffrå theen ene ände påå Stadzmuren, och runt vm till thenn annen ände, widt pass sex eller otte alner tiock [= cirka 4,8 m], Så att samme Schantz bliffwe någet iffrå muren.⁶²

Kalmars fortsatta skydd mot fientliga makter går att utläsa i flera brev från den här epoken i Gustavs liv. Ett exempel är försändelsen till Germund Svensson från den 19 november, där Gustav uttrycker beklagande om de oroliga tider som riket nyligen har fått uppleva. Kalmar hade under Dackes uppror fått förstärkningar i form av utländska legoknektar som efteråt farit därifrån. Gustav bad ståthållaren Germund att ta sig an och ordna hundra till tvåhundra dugliga och välbeväpnade män till slottets försvar med tanke på "de arga förrädare som fortfarande finns där i Småland och Blekinge som undflytt rikets rättvisa samt de utländska makter som danskar och tyskar som mer än

⁵⁷ Lilja 1982, s. 203-204.

⁵⁸ "Till Olof Michaelsson om flera olika ämnen, 15 april" (GIR band 16, s. 215).

⁵⁹ Lagerqvist 2011, s. 82.

⁶⁰ Vejde 2017-01-26, <https://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=15765>.

⁶¹ "Till Germund om smålänningar vid gränsen, 10 augusti" (GIR band 16, s. 532-533).

⁶² "Till Germund om stadens försvar, 20 juni" (GIR band 16, s. 407-408).

gärna eftersträvar vårt lands fördärv och skada".⁶³ Även en eventuell ankomst av fientliga styrkor från sjöss var något Gustav inte lät förbise bort som en möjlighet. Han tryckte på Germund Svensson om Kalmarsunds viktiga position och bad honom att ha en uppsyn på båda sidorna av Öland ifall en fientlig flotta skulle komma samt se till att galärerna var fullt utrustade och beredda på handling. Ifall fiender anlände till sundet, skulle de två galärerna i Kalmar segla norrut till Stegeborgs skärgård och invänta på den kungliga flottan från Stockholm.⁶⁴

5.2 VIBORG

Utifrån breven daterade år 1543, var det en stor brist på spannmål i Viborg på grund av ett dåligt skördeår som ledde till en hungersnöd i Finland. I ett brev från Gustav till ståthållaren på Viborgs slott Nils Grabbe, gav kungen sin tillåtelse till honom att ge ut kronans spannmål från Viborg slott till allmänheten i utbyte av torkad fisk eller pengar och även ge menige man lov att "segla till Danzig, Riga och Reval med bräddor och annat trävirke för att kunna köpa till sig spannmål, salt och andra förnödenheter som behövs, men att de icke får ta med sig smör, fisk eller andra varor från riket".⁶⁵ Av den torkade fisk som Grabbe lyckades få tag i från Viborg skickades en viss mängd av dessa förnödenheter till Stockholm, men även till det drabbade Kalmar slott som i det föregående året samt delar av 1543 var under belägring av Nils Dackes styrkor och var mer eller mindre blockerat från alla håll förutom från sjösidan:⁶⁶

Wår gunst etc Schall tu wette, Nils Grabbe, att wåre Befalningxmän på Stockholm haffwe giffwit oss schriffteligen tilkenne, att tu till thenne tijdt haffwer anthen föge eller alzingen toorfisk latid komme ther ifrå Wijborg och till Stockholm. Är förthenskuld än nu wår willie och begären, att tu wilt ware förtenck't vj, att schaffa oss then mäste torfisk ått Stockholm, som tu ther ifrå Slottet vmbäre kant, betänckiendis, att wij haffwe en swår och dråpelig förtäring på Stockholm, Calmarna och flerestedtz, Så och en swår skipz vtredning, ther till myckin fettalie förnöden. Thetta försumme jngelunda.⁶⁷

Även vid Viborg under och efter Dackefejden var det en orolig tid som speglades inte olikt som hos Kalmar. Anledningen till detta bekymmersamma skede vid Viborg hade sin grund till den omstridda gränsen efter fredsfördraget i Nöteborg år 1323, som inte var tydligt markerat genom Finland och Karelen. Plundringar och härjningar utförda av ryska trupper förekom längs gränsen år 1544 i Äyräpää härad vid svenska Karelen⁶⁸ och i ett meddelade från ståthållare Grabbe till Gustav

⁶³ "Till Germund om åtskilliga ämnen, 19 november" (GIR band 16, s. 719-720).

⁶⁴ "Till Germund om galärer, 20 juni" (GIR band 16, s. 405-406).

⁶⁵ "Till ståthållare Nils Grabbe om hungersnöden där, 24 maj" (GIR band 15, s. 292-293).

⁶⁶ Lilja 1982, s. 207-209.

⁶⁷ "Till ståthållare Nils Grabbe om torr fisk till Stockholm och Kalmar, 23 juli" (GIR band 15, s. 428).

⁶⁸ Norrback 1993, s. 33.

dödades 25 bönder vid ett av dessa tillfällen.⁶⁹ Nils Grabbe ville svara på dessa handlingar med samma kaliber mot ryssarna, men Gustav svarade i brevet till honom daterat maj 1544, "att detta inte skulle ske, om du inte tänker igenom situationen väl, ty ifall du angriper dem, ger du ryssarna allenast ytterligare en anledning till oönskade och fortsatta oroligheter med storfurstendömet".⁷⁰ Från ryskt håll skickades sändebud till Viborg i mån att ordna till gränslinjen, något utifrån brev inte ståthållare Grabbe uppdaterade vidare till Gustav. Detta gjorde konungen förargad över ståthållarens arbete när han fick reda på bojaren Nicodemus vistelse i Viborg via annat håll. Han nämner i brevet till Botvid om sitt missnöje gentemot Nils Grabbe:

Som thu och lather förståå, vm theen Niels Grabbes karl, som gaff tich tillkenne om thenn Ryssebaijor Nicodemus, som till Wijborg skal kommenn wara, och lather sig medt mykit trättzigt snack vm thenn Rågong förnimme etc. Så förundrer oss icke ljetet, att thenn Niels Grabbe så försumlig är, att han icke vdi egen person skriffwer oss till, huru thenn sak sig begiffwer, eller hwadt samme Nicodemi wärff rätteligen ware skall, eller om han bodar för någre andre Storförstens eegne Sendebudt, eller huru wij skole förståå saken.⁷¹

För att bevara freden mellan det svenska riket och Moskva lät Gustav avskeda Nils Grabbe från sin tjänst på Viborgs slott år 1545.⁷² Detta berodde delvis på grund av Grabbes eventuella inställning till strid, men också till följd av hans hantering kring området.⁷³ Bland annat råkade ett ryskt sändebud bli av misstag skjuten med löst krut i Viborg vilket Gustav svarade med att "denna oförsiktighet som du stod ansvarig för, Nils, var högst olämplig och kunde ha äventyrat allt om denne hade dött".⁷⁴ Gustav var dessutom inte heller belåten med Grabbes oduglighet kring ekonomi år 1544 då ståthållaren sade sig ha förbättrat kronans skatt i Viborg till femtusen mark, men som snarare var "inte mer än tretusen mark" enligt konungen.⁷⁵ Senare samma år den 30 november, fick Viborgs borgmästare och råd ett brev från kungen angående om förstärkningen av murar och torn till staden för framtida bruk och se till att material finns tillgängligt för fortsatt förstärkning av försvarsverken genom kalksten från Livland:

⁶⁹ Anthoni 2016-12-14, <https://sok.riksarkivet.se/SBL/Presentation.aspx?id=13118>.

⁷⁰ "Till ståthållare Nils Grabbe om olika ämnen, maj" (GIR band 16, s. 336).

⁷¹ "Till Botvid om olika ämnen, 9 juli" (GIR band 16, s. 477-478).

⁷² Norrback 1993, s. 33.

⁷³ Ruuth 1906, s. 159.

⁷⁴ "Till ståthållare Nils Grabbe om de ryska sändebuden 8 november" (GIR band 16, s. 704-705).

⁷⁵ "Till ståthållare Nils Grabbe om olika ämnen, maj" (GIR band 16, s. 332).

Wår gunst tilförende etc. Som i käre Vndersåter aff Stad Wijborg oss skriffiligen tillkenne giffuitt haffue, vm the Tu tornn mot Rydze sijdenn, som i nu i thenn framlidne Sommer vpmuret och förbättred haffue, Och åther begynt vpå att församble Steen och kalk till thet tidie Tornett och någen muur som nidfallen är, Williendes och så tage thenn bygning före, Ändoch fatigdomen fast på färde är, Begärendes förthenskuld med wår gunstige willie och tillatelse, att the Schip och Schuter ther aff Wijborgz sockn, Vtöijerne, Wederlagz, Sakärffwi och Nykyrcke sockn måge ene reese till Liffland vm åhret sägle effter Kalksteen, och annen nottorfft [= förnödenheter], som till sådane murning behöffues will etc.⁷⁶

⁷⁶ "Till borgmästare och råd i Viborg om arbetet på stadens befästning, 30 november" (GIR band 16, s. 744-745).

5.3 SAMMANFATTNING AV PERIODEN 1543-1544

Kalmar var en av de sista utposterna i Småland som inte erövrades av Nils Dacke under inbördeskriget. På grund av stadens viktiga position belägrades Kalmar av upprorsmakarna och Gustav Vasa visste vad konsekvenserna var ifall staden föll i fiendernas händer. Därmed såg han till att förse Kalmar med manskap och förnödenheter. Efter upproret begränsades kalmariters och övriga smålänningars rätt till att resa inom landet för att inte låta eventuella upprorsmän få komma undan rättvisa. En direkt konsekvens var Kalmar stads allt mer defensiva planering med förstärkning av både försvarsverk och manskap inför framtida attacker och belägringar. Sedermera förbättrades Kalmar stads handel av kungen genom att förbjuda all handel från Öland och förflytta Västerviks handelsmän till staden, vilket innebar en förstärkning av Kalmars stads och borgares kommersiella hållning.

Viborg, liksom hela Finland upplevde en hungersnöd vilket ledde till att kung Gustav sanktionerade viborgarnas rätt att handla i Reval efter förnödenheter som tidigare var förhindrat drygt ett decennium senare. En del av dessa förnödenheter skulle dock till det behövande och belägrade staden Kalmar. Inte kort efter upproret i Småland uppstod det farhågor längs gränsen mellan Sverige och storfurstendömet Moskva. Ryska plundringståg härjades på svensk mark, vilket ståthållaren Nils Grabbe ville svara på, men hindrades av Gustav Vasa med hög sannolikhet att det svenska riket inte var i gott skick med ytterligare sammandrabbningar kort efter Dackefejden. På grund av Grabbes krigshets och andra odugliga handlingar, entledigades han av konungen för att bevara freden. Istället fokuserades försvaret i Viborg genom armering av murar och torn som svar på storfurstendömets allt mer aggressiva attityd mot det svenska riket.

6. PERIODEN 1555-1558

De första två åren av den här perioden kännetecknas av det stora ryska kriget från 1554 till 1557.⁷⁷ Eftersom Viborgs position i konflikten var avgörande för rikets säkerhet i öster i jämförelse med Kalmar som inte hade samma betydelsefulla ställning mot Ryssland, fanns det fler brev riktade mot Viborg än till Kalmar. Utöver konflikten med storfurstendömet Moskva utfördes delegeringen av hertigdömen till konung Gustavs söner; Finland till Johan år 1556 och Småland till Erik 1557.⁷⁸

6.1 KALMAR

Kriget mot storfurstendömet Moskva hade redan inletts vid slutet av 1554 och Kalmar låg långt ifrån de krigsdrabbade områdena i de östra delarna av det svenska riket. Trots detta transporterades trupper ifrån staden med omnejd till Finland för krigsinsatsen och i och med det fick borgerskapet ge ut en andel av sina skepp till kronan.⁷⁹ Under vissa år spelade trävirke en viktig roll för handeln i Kalmar, både för militärt och borgerligt bruk.⁸⁰ I mitten av 1550-talet var det en stor brännpunkt kring skeppsbyggande i Kalmar, speciellt transportskepp och örlogsfartyg.⁸¹ Sommaren 1556 var ett sådant år och man började hugga ner ekskogarna mellan Kalmar och Västervik. Kungen var snabb att skriva till ståthållaren Germund att "han bör ha en bättre uppsikt gällande vilka som utför avverkningen och varför, ty du skall se till att allt virke från de nedhuggna ekskogarna skall gå till våra skepps behov och inget annat".⁸² I ett annat brev från Gustav Vasa till Germund Svensson uttrycker konungen behoven av förstärkningar till krigsskådeplatsen i vid gränsen mot storfurstendömet i Finland:

Vij giffve tig tilkänne, Germundh Svenson, att vij haffve varijd förorsakedt giffve oss till Finlandh til att gøre våre fiender rydzerne modstandh, som thenne landzende vele förarge och förderffve, och äre (täss Gudi ske loff) medh helssen hiit utöffver kompne etc. Så såge vij gerne, atth effter vij äre nu stadde så långt ifrå Smålandh, att thu och flere våre befalningzmän hvar i sin stadh ville all flijtt förevende udi vår fråvare, att ther motte gå like till, och att I ville än nu förstärcke edher medh thet meeste duglige folck, som I kunne upbringe, och effter rydzerne äre väldige och starcke... therfore vij och motte oss rusthe emott them medh then medste macht vij kunne åstadkomme, så är vår vilie och befalningh.⁸³

⁷⁷ Norrback 1993, s. 33-36.

⁷⁸ Larsson 2002, s. 340.

⁷⁹ Lilja 1982, s. 209.

⁸⁰ *ibid*, s. 204.

⁸¹ *ibid*, s. 224.

⁸² "Till Germund om fällandet av virke, 9 augusti" (GIR band 26, s. 430).

⁸³ "Till Germund angående hjälpsändning av folk till Finland, 26 augusti" (GIR band 25, s. 380).

Gustav formulerar i samma brev att även om de mesta av trupperna som ståthållare Germund kan avvara och som behövs i Finland mot ryssarna, är det fortfarande viktigt att han behåller en bestående styrka kvar i Kalmar ifall "våra grannar danskarna och de lübiska (Hansan) må ta tillfälle i akt".⁸⁴

Kriget mot Moskva innebar stora skatter och kostnader runt om i landet för att kunna hålla krigsmakten intakt. Kalmar stads borgmästare och råd ansökte under 1557 gällande lindring av sakören av kung Gustav, men han kunde inte sanktionera deras begäran på grund av att den kungliga kammaren hade lidit allt för mycket efter kriget mot ryssarna.⁸⁵ Han påpekar att "hela Sverige rikets befästningar måste kunna försörja sig på ett sätt eller annat utan att kronan måste hjälpa till".⁸⁶ Trots fokus kring kriget i öst i form av förstärkningar och förnödenheter dit, behandlade Gustav även ting i Kalmar som inte hade med konflikten att göra i Finland. I ett exempel från konungen till Germund Svensson angående borgarnas missnöje över att två kungliga tjänstemän från slottet, Pelle Katt och Bengt Öning, påbörjat med "borgerlig näring" utan att betala borgerlig skatt. Detta tyckte borgarna i Kalmar var orättvist, något som konungen också uttrycker sig i sitt svar:

Så synes oss thet föge skäll vare, kunne icke heller lidet, uthan vele och biude tiig, att thu beställer thett så, thett alle the, som vele bruke borgere næring, hvad heller the äre udi vår heller någenn annen mandz tjäneste, skole holle ther aff stadzens tunge [= börda] udi alle måtthe, effther som the driffve handelen til, och skal ingen udi the måtte bliffve förskonedt, ee hvem thett hälst vare kann.⁸⁷

Den borgerliga "bördan" som Gustav nämner i brevet åsyftar till är den sämjeskatt som utgick från ett kollektiv som i det här exemplet var borgerskapet, som var en vanlig sedvana under senmedeltidens skatteindrivning i de svenska städerna.⁸⁸ Helt enkelt delade borgerskapet på en och samma skatt vilket förenklade läget för allas tillvaro. Genom att de två tjänstemännen undvek att betala sämjeskatten, innebar det en orättfärdig och förhöjd beskattning för alla andra.

I december månad 1557, fördelade Gustav till sin äldste son landskapen Småland, Kronoberg och Öland som hertigdöme.⁸⁹ En av den dåvarande hertigen Eriks intressen när han kom till Kalmar på våren 1558, var ombyggnads- och inredningsarbete utav slottet i sig som han tog sig an med eget initiativ. Detta var något som hade varit dämpat två år tidigare på grund av kungens svar av

⁸⁴ *ibid*, s. 380.

⁸⁵ Lilja 1982, s. 223.

⁸⁶ "Till borgmästare och råd i Kalmar om begäran om eftergift på sakören, 22 december" (GIR band 27, s. 204-205).

⁸⁷ "Till Germund angående skyldighet att betala skatt, 26 januari" (GIR band 25, s. 12).

⁸⁸ SAOB (2017-01-12).

⁸⁹ "Förläningsbrev för utvald konung Erik, 6 december" (GIR band 27, s. 194-196).

nekandet till saköreslindringen för Kalmar stads räkning.⁹⁰ Gustav var positivt inställd på hans sons företagsamhet, något som går att läsa i brevet till Erik från den 30 oktober 1558:

Vår faderlige gunst etc. Käre sonn Erich, vij haffve bekommeth tijnn schriffvelse med Jacob byggemestere. Och såsom thu giffver tilkänne, att hann vill drage till Tyslandh till att beställe och förskaffe här in i riketh någre gode kunstenärer och handvercker etc., så haffve vij och nu thär um personligen med honum förhandleth och latijd giffve honum vår fulmacht um samme beställning etc. Item haffver och för:ne Jacob latijd osz förstå, huru hann vijdere achter fulfölge thän bygning på Calmare sloth. Så tycker osz, ath såsom han föregiffver um samme bygning, schall thätt väll tage gott lag. Synes osz och likest, att hann vedh thätt sätt må fulfölgen etc.⁹¹

En anledning till konungens uppskattning för hertig Eriks ombyggnad av slottet hade sin grund ifrån Gustavs allt mer växande misstänksamhet för danskarna under hans senare regeringstid av 1550-talet. Misstron hade alltid funnits sedan frihetskriget, men blev större i och med den danske tronföljaren Fredriks val av vapensköld där han inkluderade in det svenska riksvapnets tre kronor, vilket kungen såg som ett oroväckande tecken.⁹² Detta går att utläsa i brevet till Erik sänt den 22 april, där Gustav uppmanar sin son att "ha bättre uppsikt vid gränsen mot suspekta personer från Danmark och Norge" och vara bättre förberedd ifall krig skulle brytas ut, eftersom förstärkning från Uppland och andra håll i riket tar tid att anlända till Kalmar. Då är det bättre att vara rustad från början innan det är för sent.⁹³

⁹⁰ Lilja 1982, s. 223.

⁹¹ "Till utvald konung Erik angående Kalmar slotts bygning, 30 oktober" (GIR band 28, s. 442).

⁹² Larsson 2002, s. 336-338.

⁹³ "Till utvald konung Erik angående åtgärder för en förbättrad krigsberedskap, 22 april" (GIR band 28, s. 148-149).

6.2 VIBORG

Med de föregående åren innan 1555, påbörjades spänningarna mellan det svenska riket och ryska storfurstendömet Moskva att åter blomstra med plundringståg och härjningar från båda sidorna av parterna med bakgrund till dispyten om gränsdragningen emellan aktörerna. Det som skulle bli kallad "det stora ryska kriget" hade inletts. Gustav beordrade tidigt hösten 1554 att frälset i Finland tillsammans med sina män skulle infinna sig i Viborg för ett eventuellt ryskt anfall.⁹⁴ Detta går att utläsa i brevet som sändes från Gustav Vasa till den finska adeln den 24 februari år 1555 där han i åtta punkter förtäljer hur männen bör förbereda sig inför ryssarnas intåg:

Till thet fämpte at adelenn skole förskaffe then mäste fetalie til Viborgh, som the kunne åstadkomme, både nu ij vinther til landh, så länge akeförett är förhånden, och sedan framdelis opå förårhet til siös, när öpiit vatn bliffver, opå thet fetalie motthe icke fatthes udi Viborgh, hvar ther en stor försambling komme skulle etc.⁹⁵

Utöver insamling av förnödenheter till Viborg gav Gustav även uppmaningar till adeln att hö till hästarna skall finnas i Viborg och de skall försöka värva unga och stridsdugliga män från Viborg och Helsingfors för att stärka krigshärens styrka med 450 man⁹⁶, men även att "något förmögna präster" i Finland skall vara redo att ge ut minst en karl med häst till den sammanförda armén.⁹⁷ Redan tidigare den 4 februari befallde Gustav till Erik Håkansson, ståthållaren på Stockholms slott, att stålsmedjorna i Uppland ögonblickligen skulle tillverka och skicka vapen till folket i Viborg, Savolax och Erupä för de oundvikliga striderna mot ryssarna.⁹⁸ När Gustav själv färdades till Finland för att inspektera förberedelserna för en motoffensiv mot ryssarna i augusti samma år, var han inte nöjd över adelns prestationer och tog själv initiativet för att förbättra läget.⁹⁹ Han drog sig med följeslagare till Viborg och började organisera de militära insatserna där.¹⁰⁰

I ett annat brev till ståthållaren Erik uppmanade kung Gustav honom den 22 augusti 1555 att sända mer förnödenheter till Viborg i form av "korv och allt annat som blev efter får-och oxslaktet i Stockholm som duger till att äta" på grund av de höjda priserna i Finland och den stora förväntade krigshären som kommer att anlända till staden.¹⁰¹ Gustav lämnade inga möjligheter till eventuella fientliga verksamheter bakom den svenska gränsen i Viborg.

⁹⁴ Norrback 1993, s. 33-34.

⁹⁵ "Till den finska adeln angående åtgärder inför det hotande ryska anfallet, 24 februari" (GIR band 25, s. 47).

⁹⁶ Norrback 1993, s. 34.

⁹⁷ "Till den finska adeln angående åtgärder inför det hotande ryska anfallet, 24 februari" (GIR band 25, s. 45-47).

⁹⁸ "Till Erik Håkansson om ryssarnas fientliga avsikter, 4 februari" (GIR band 25, s. 25-26).

⁹⁹ Ruuth 1906, s. 143.

¹⁰⁰ Hornborg 1942, s. 141.

¹⁰¹ "Till Erik Håkansson angående krigsförnödenheter, 22 augusti" (GIR band 25, sid. 374-375).

I brevet till Jacob Bagge den 8 september 1555, undrar konungen varför de ryska handelsmännen i Viborg inte blivit omhändertagna nu när det var öppet fientliga förhållanden mellan de två rikena:

Udi lijke måtte kan Kong:e Ma:tt icke nogsampt förundre, hvi the rydze köpmän, som haffve theris handel i Vijborgh, icke bliffve opå thenne tijd antastade, uthan tilstade att gå ther ledige och löse, affsee och märcke alle lägenheeter, och ingen viill giffve Hans Ma:tt ther um någit tillkänne eller bespörje siig, huru medh samme köpmän handles skall etc.¹⁰²

Förutom risken för spioneri som Gustav mest av allt ängslades över fortsätter han vidare i samma brev att de ryska handelsmännen "bör hållas under god sikt så de inte röjer bort snön från vägen mot Viborg som tillåter de ryska trupperna att enklare ta sig dit under den kommande vintern". Utöver fientliga ryssar, befall Gustav att förhindra och förbjuda deras "hemliga tillförsel av varor" (smuggling) med livländarna i eftersom detta kunde skada mängden av förnödenheter att lämna Viborg till de behövande svenska trupperna.¹⁰³

Vid september började den samlade krigshären att marschera mot Nöteborg i hopp att belägra den och ge en viktig delseger över ryssarna.¹⁰⁴ Dock visade sig befästningarna i Nöteborg allt för starka och proviant började snabbt försvinna hos svenskarna, vilket innebar en reträtt tillbaka till Viborg redan i oktober.¹⁰⁵ Proviantbristen förargade konungen och beordrade flera finska överbefälhavare att resignera och ersättas av mer kompetenta individer. I samband med det skickade Gustav ett brev till alla fogdar i Viborgs län, att "de för med sig all brännvin de kan komma åt till knektarnas läger" i Viborg.¹⁰⁶

Sedan kung Gustavs näst äldste son Johan erhöll hertigdömet Finland den 27 juni 1556¹⁰⁷ och sedermera befälhavare över krigsmakten där två dagar senare¹⁰⁸, hade därmed hertig Johan ett betydande ansvar för trupperna och dess positioner och förflyttningar. Gustav hade fortfarande uppsikt, vilket blir tydligt i brevet till hans son som bland annat tar upp saknaden av besked om en mästare Knut och hans truppers placeringar vid gränsen som dragit sig mot Ryssland den 4 juli:

¹⁰² "Till Jacob Bagge om olika ämnen, 8 september" (GIR band 25, s. 393).

¹⁰³ *ibid.*, s. 393-394.

¹⁰⁴ Norrback 1993, s. 34.

¹⁰⁵ Hornborg 1942, s. 141-142.

¹⁰⁶ "Till Viborg läns fogdar, 26 november" (GIR band 25, s. 494).

¹⁰⁷ "Förläningsbrev för Johan, 27 juni" (GIR band 26, s. 351).

¹⁰⁸ "Fullmakt åt Johan över krigsfolket i Finland, 29 juni" (GIR band 26, s. 356).

Som tu giffver tilkenne, att tu haffver ingen beskedh bekommet ifrå Vijborgh, sedhen vij förreste ifrå Åbo... att vij icke heller någon annen beskedh theden haffve bekommet. Så see vij gerne, att tu vilth förmane vårth folk och menige man, som ähre vedh gräntzen, att the holle sigh aldelis stille och göre inthet infall öffver gräntzen, hvarcken medt tiltastningh eller annedt, och att the handle opå freden thet meste mögeligit kan vare.¹⁰⁹

Anledningen till Gustavs uppmaning till truppernas stationering vid gränsen ligger till grund efter en vapenvila mellan Nyslotts och Kexholms län som signerades redan i mars samma år efter ryssarnas tre dagar långa belägring av Viborg 21-24 januari.¹¹⁰ Efteråt uteblev större militära aktioner från båda sidorna och fred var inte långt ifrån ömse parterna att uppnås, eftersom ingen vare sig hade resurserna eller manskapet att utföra några betydande ingripanden. Trots vapenvilan fortsatte förstärkningar från det svenska riket anlända till Finland¹¹¹, vilket går att utläsa i en av konungens brev till sonen Erik om småländska trupper som från Kalmar nått fram till Stockholm. Dessa män skulle sedermera över skärgården till Finland tillsammans med förnödenheter som behövdes.¹¹² Under vapenvilan passade konung Gustav på att även ge råd till riksrådet i Viborg hur befästningarna där skulle förbättras. Han rekommenderade att täppa igen den mindre vattenströmningen mellan slottet och staden för att stärka den andra strömmens kraft som löper kring andra sidan av slottet. Slottsmuren skulle förstärkas och "bli lika hög runt om hela slottet, speciellt vid de lägre delarna av det".¹¹³ Senare samma år den 15 juni fastställde konungen till Viborgs riksråd deras misstag att det inte var hans befallning att återkalla allmogens rätt att via sjöss fara och handla i Livland under dessa svåra tider för folket där:

Som I lathe förstå, att bönderne ther vedh siösidhen udi Vijborgz län icke kunne behielpa sigh medh mindre them bliffver efftherlatidt att drage utöffver till Lijfflandh och köpe eller borge sig ther spannemåll etc., så haffver icke varidt vår vilije eller meningh, att them skulle sådant förvägres, uthan see än nu för gott ahn, att thet bliffver them effherlatidt...¹¹⁴

I januari 1557 skickades en svensk fredsdelegation till Moskva som tsar Ivan IV mottog.¹¹⁵ Två månader senare i mars slöts ett formellt fredsfördrag mellan Sverige och storfurstendömet, där avtalet var 40 år av fred mellan rikena. Dock var fredens natur i stil med *status quo* och lämnade den oklara problemet med gränsdragningen olöst för framtida förhandlingar att reda ut.¹¹⁶

¹⁰⁹ "Till hertig Johan om trupperns översikt, 2 augusti" (GIR band 26, s. 421).

¹¹⁰ Hornborg 1942, s. 151.

¹¹¹ Norrback 1993, s. 36.

¹¹² "Till utvald konung Erik om olika ämnen, 14 september" (GIR band 26, s. 529-530).

¹¹³ "Till slottsrådet i Viborg gällande försvarsverket där, 1 april" (GIR band 26, s. 214).

¹¹⁴ "Till slottsrådet i Viborg om olika ämnen, 15 juni" (GIR band 26, s. 344).

¹¹⁵ Norrback 1993, s. 36-37.

¹¹⁶ Larsson 2002, s. 336.

Trots freden skickade Gustav ett brev till Claes Kristersson, ståthållaren på Viborg slott¹¹⁷, att han " på ett förståndigt sätt grundligt undersöker och noggrant dokumenterar ner Viborgs resurser gällande krigsfolk, förnödenheter, spannmål och andra förnödenheter" samt hålla koll på vad som händer i Ryssland och Livland.¹¹⁸ Förhållandet mellan de två rikena återgick till det vanliga och handeln kunde fortsätta igen utan något krig i vägen.

Även om fred var det dåvarande läget i mitten av 1557, var konung Gustav fortfarande tydlig med att de svenska handelsmännen bör göra profit i Viborgs salthandel från Reval med ryssarna:

Um the reffvelske köpmän, som medh salltt och andre varer tijtt till Viborgh kompne ähre, kunne vij icke annett säije, uthan att våre undersåter både ther i staden... motte handle medh them och köpe varer, som rydzerne tiäne, och sälje them seden rydzerne i hender, och kunne the väll laget, att the icke köpe samme reffvelske varer aff the reffvelske dyrere än som skäll ähr, och så att the theregenom motte vitte sigh någon profijtt och fördeell hoos rydzerne, hvilkitt tu them och förholle må.¹¹⁹

Vidare i meddelandet förundrar Gustav varför borgarna i Viborg hindrar andra svenska handelsmän från riket att handla med ryssarna på grund av privilegier de påstår att de har, eftersom de själva inte har mycket överflöd av kapitaltillgångar för att kunna köpa åtskillig mängd från ryssarna. Därmed kommenderade han de att inte hindra andra svenskar från att handla med ryssarna där samt hejda köpmännen från Reval och andra utländska handelsmän från att köpslå med ryssarna.¹²⁰ Konung Gustav såg nämligen risken att Hansan åter skulle få ett starkt fäste i norra Östersjön. Därmed lät han skicka svenska handelsmän över till Viborg för att minska den starka tyska närvaron däromkring.¹²¹ Ett sådant brev sändes till Söderköpings statsråd och borgmästare den 10 juni 1558, där konungen var gynnsamt inställd till deras handel med ryssarna i Viborg samt se till att tjäna på köpslagningen där gällande varor som hampa, vax och talg.¹²²

Ståthållaren Claes Kristersson skulle senare under sin ämbets tid få konsekvenser för handeln med ryssarna i Viborg. Han hade drömmen att göra Viborg till ett av de viktigaste handelscentrumen i öst och för att locka till sig handelsmännen från storfurstendömet, lät han ge ryssarna lättade tullar och svenska eskortfartyg, något som kung Gustav inte lät fortsätta eftersom han inte såg någon ekonomisk vinning i det hela.¹²³ Man kan utläsa detta i brevet till ståthållaren den 25 juni 1558, då Gustav var orolig över den stora mängden av ryssar och deras lodjar (en slags rysk båt) kunde

¹¹⁷ Broomé 2017-01-15. <https://sok.riksarkivet.se/Sbl/Presentation.aspx?id=13829>.

¹¹⁸ "Till Claes Kristersson om olika ämnen, 17 mars" (GIR band 27, s. 48-49).

¹¹⁹ "Till Claes Kristersson om handeln i Viborg, 16 juni" (GIR band 27, s. 112).

¹²⁰ *ibid*, s. 112.

¹²¹ Ruuth 1906, s. 187.

¹²² "Till Söderköpings borgmästare och råd om handeln med ryssarna, 10 juni" (GIR band 28, s. 225).

¹²³ Ruuth 1906, s. 188, 195.

innebära en fara "och det skulle vara bäst att veta om de anländer till Viborg på gott eller ont, innan det skulle vara för sent".¹²⁴ Det påstådda privilegiet från Viborgs borgares sida att allenast de fick handla med ryssarna och försökte tränga bort andra svenska köpmän därifrån var något som störde Gustav i ett brev till ståthållaren, eftersom "det förundrade konungen på grund av att borgarna i Viborg var arma och fattiga och kunde omöjligen hålla en vinstgivande handel med ryssarna".¹²⁵ Till slut avsatte kung Gustav Claes Kristersson som ståthållare på Viborg slott 1559.¹²⁶

Finland drabbades ofta av missväxtår på grund av kyligare årstider och svält var ingen ovanlig syn där.¹²⁷ Detta var något Viborg också hemsöktes av vilket man kan utläsa i ett brev till ståthållare Claes Kristersson från konungen, där han besvarar ståthållarens elegi om det svåra spannmålsförhållandet i Viborg:

Effter tu lather förstå... att udi Vijborgz län ähr lithen förådth opå spannemåle och een hanske hårdh tijdh, item att spannemålen ähr mykett dyr udi Lifflandh, item ifrå Rydzlandh kan man ingen spannemåle bekomme, så haffve vij förthenskuldh latijddt skiicke ifrå Stocholm och till Finlandh een hoop spannemåle, ther aff både Vijborgh, Helsingefors och flehre orther ther i landett kunne bekomme undsättningh.¹²⁸

Priset för de olika sädesslagen var sex örtuger för en tunna råg och tre örtuger för en tunna korn eller malt (en tunna spannmål var ungefär från 142 till 165 liter).¹²⁹ Enligt Gustav själv var dessa priser bättre än vad som ståthållare Kristersson "under dessa tider försökt handla efter som från Livland och andra platser, där det är dyrare".¹³⁰ Konungen svarade året därefter på allmogens klagan om fogdarnas bedrägeri med olagliga skattepålägg i Viborgs län. Gustav höll med allmogen, av den orsaken att fogdarna inte hade någon befogenhet till det och dessa skatter skulle upphöra eftersom "vi och kronan inte ville orsaka mer skada och onödig fördärv till de fattigaste undersåtar i Viborg".¹³¹

Med det ryska anfallet av den livländska ordens besittningar i Baltikum i början av januari 1558, innebar att det var åter orosmoln vid horisonten för det svenska riket.¹³² I ett brev till hertig Johan, berättar Gustav missnöjt hur långsamt underrättelserna från Finland (och specifikt Viborg) når Stockholm. Vidare i brevet bad kungen till sin son Johan att "som hertig över Finland ha bättre

¹²⁴ "Till Claes Kristersson om ryssarna och handeln i Viborg, 25 juni" (GIR band 28, s. 244-245).

¹²⁵ *ibid*, s. 236.

¹²⁶ Norrback 1993, s. 42.

¹²⁷ *ibid*, s. 114-115.

¹²⁸ "Till Claes Kristersson om spannmålshandeln i Viborg, 20 juli" (GIR band 27, s. 128-129).

¹²⁹ Lagerqvist 2011, s. 82.

¹³⁰ "Till Claes Kristersson om spannmålshandeln i Viborg, 20 juli" (GIR band 27, s. 129).

¹³¹ "Till menige man i Viborgs län om fogdarnas underslev och olaga skattepålägg, 8 juli" (GIR band 28, s. 273-274).

¹³² Norrback 1993, s. 42.

uppsikt över fogdarna", däribland Claes Kristersson "under dessa oroliga tider i öst".¹³³ Konungen påbörjade efter kriget med avelsgårdsprojekt runt om i landet för att trygga förnödenheter gällande spannmål och hästar till armén under krigstider, något som var ont om under konflikten i Finland. Dessa avelsgårdar skulle sedermera agera som förebilder till det allmänna bondejordbruket och påverka dessa på ett positivt tillvägagångssätt.¹³⁴

I och med de aktuella oroligheterna i Livland var det Gustavs vilja att dessa avelsgårdar i bland annat Viborgs län skulle bli etablerade i tid och komma till nytta, något han skriver till hertig Johan om.¹³⁵ I samband med kriget påbörjades det även nya befästningsarbeten av Viborgs försvar genom att riva bort Nytorneret på slottet, eftersom den var för hög och otymplig för Gustavs smak.¹³⁶ De gamla medeltidstornens tid var över på Viborgs slott och skulle ersättas av nyare och modernare skansar och pastejer som var mer tillförlitliga mot dåtidens kanoneld och belägringar.¹³⁷

Hvad bygningenn belanger opå Vijborgz sloth, synes osz likest vare, ath the cammere, som ähre bygde öffverst opå vernenn, motte bliffve bortreffne, och värnenn giorth någet lägre och bredere ähnn honn tilförende varith haffver, så ath the höge och onyttige torn, thär ähre, motte och bliffve affreffne, och thätt grusz, ther faller, skulle tages till ath jämpne och fülle medh ved fotenn opå murenn emoth Karijeportenn.¹³⁸

¹³³ "Till hertig Johan om underrättelserna från Finland, 24 juni" (GIR band 28, s. 237-238).

¹³⁴ Larsson 2002, s. 317.

¹³⁵ "Till hertig Johan om påskyndandet av de finska avelsgårdarnas upprättande, 31 mars" (GIR band 28, s. 115-116).

¹³⁶ Hornborg 1942, s. 78, 154.

¹³⁷ Ruuth 1906, s. 128.

¹³⁸ "Till Claes Kristersson om befästningsarbeten på Viborgs slott, 14 april" (GIR band 28, s. 138-139).

6.3 SAMMANFATTNING AV PERIODEN 1555-1558

Kriget mot storfurstendömet i öster var långt ifrån Kalmars närområde, men nödvändiga gods och manskap skeppades därifrån till Finland för konflikten fortsatta skeende och skogar högs ner för nya skepp till rikets flotta. Detta kostade pengar och nya befästningsarbeten stannade av i Kalmar, något som först blev aktuellt när den utvalde konungen Erik förlänades Småland och andra landskap som sitt hertigdöme av sin far. Med de allt mer frostiga relationerna mellan Sverige och Danmark samt kungens ökande misstro till den danska grannen, såg Gustav sin sons initiativ entusiastisk och ett välbehövligt föranstaltande för rikets säkerhet. Utöver de militära angelägenheterna såg kungen till att borgarnas missnöje i Kalmar löstes för att komma på god sida med dem.

Viborg spelade en viktig roll och tog upp mycket av Gustav Vasas fokus under åren som det stora ryska kriget utspelade sig inom. Inte nog att han befallde om införandet av trupper och förnödenheter till staden; han såg till att personligen ta saker och ting efter sina egna visioner när han besökte staden och visiterade dess förberedelser inför framtida svenska motoffensiv och ryska belägringar när han var närvarande i Finland under krigets första månader. Efter de misslyckade belägringarna av Viborg och Nöteborg skedde inga fler större stridigheter mellan Sverige och storfurstendömet Moskva, vilket lät Gustav avskeda de som enligt honom var inkapabla ledare och därefter ge goda råd hur man kunde förstärka Viborgs försvarsverk än mer. Med freden och förläningen av Finland till sonen Johan kunde det normala läget med handeln mellan rikena åter uppstå. Kungen lät Viborgs allmoge få rätten att handla i Livland efter förnödenheter när hungersnöd var närvarande och hejdade skattepåtryck på de från fogdarna där. Även om handeln med ryssarna ökade i Viborg lät Gustav uppmana borgarna där att inte köpslå med dem på grund av deras fattiga ställning och rådde istället andra mer förmögna svenska handelsmän att idka kommers i Viborg samt motverka ett eventuellt stark återinträde av Hansan vid rikets östra landsände. Trots Johans investitur som hertig över Finland uppmanade kungen honom skynda med avelsgårdarnas anordning för att kunna gynna jordbruket vid Viborg och andra håll i hertigdömet. Därefter uppmanade Gustav till sin son att underrättelserna från Viborg skulle anlända till honom i Stockholm snabbare i och med händelseförloppet av den ryska invasionen av den livländska orden i Baltikum.

7. SAMMANFATTNING OCH AVSLUTANDE DISKUSSION

I studien av Gustav Vasas utvalda och utgående brev till de befästa städerna Kalmar och Viborg finner man en mängd av olika korrespondenser med växlande innehåll. Särpräglade drag i breven till städernas borgmästare, råd, ståthållare och kungens söner till hertigar, handlar främst om befästningarnas upprustning och renovering, förnödenheter och resurser under oroligheter, borgarklassens svårigheter gällande deras privilegier och deras befogenheter inom in-och utrikeshandeln.

Om man granskar de olika företeelserna hos Kalmar och Viborg finns det ett antal företeelser som är gemensamma för de båda men också som särskiljer dem från varandra. För det första är båda städerna viktiga och befästa gränsstäder med betydande relevans för rikets försvar.

Försvarsangelägenheterna var ett väsentligt ämne i Gustavs brev till städerna både innan, under och efter fientliga förhållanden tog plats. Kalmar stad bad om utökad truppstyrka till försvaret efter Västgötaherrarnas uppror, vilket i visst avseende beviljades av kungen. Liknande kan man se i breven till Kalmar när de hade blivit belägrade av Dackes upprorsmän, då både slottets försvar och militära styrka skulle förstärkas för att kunna motverka framtida fientliga aktioner främst från danskarna eller Hansan. Man kan se snarlik utveckling i Viborgs förstärkning efter ryssarnas provocerande härjningar längs gränsen, men under och efter kriget mot Moskva lades det mer möda att befästa Viborg än Kalmar, eftersom de småländska delarna av riket inte såg samma aggressiva läge som i Finland under perioden i fråga. Dock med hertig Eriks handlingskraft och Gustavs sjunkande förtroende för danskarnas avsikter såg även Kalmars försvar en viss ombyggnad.

Städerna spelade även en viss roll för den svenska handeln. Kalmar var det svenska rikets södra handelspunkt och därmed närmast till marknaden till kontinentala Europa¹³⁹, medan Viborg spelade rollen som porten till öster.¹⁴⁰ Däremot hade inte städernas borgare och handelsmän samma gynnsamma förhållning eller villkor. Kalmars handelsmän verkar utifrån breven ha fått mer fördelar inom handeln än Viborgs. Det första som är värt att nämna, var Kalmars allt mer expansiva handelskapacitet tack vare Gustav Vasas tilltag, som till exempel begränsa handeln till och från Öland, samt att stål från inlandet skulle transporteras dit och säljas vidare till andra handelsområden. Viborgs del var något mer begränsat. De två handelspartnerna i det sammanhanget var antingen Hansan och ryssarna som var två aktörer vilka kungen inte alltid stod på god fot med under de utvalda perioderna. Ett flertal gånger hindrades Viborgs handelsmän att köpslå med Hansan i Reval och i vissa fall handla över huvud taget, delvis för att minska Hansans makt i Östersjön men också på grund av deras oansenliga rikedomar för att kunna göra affärer med

¹³⁹ Lilja 1982, s. 204.

¹⁴⁰ Ruuth 1906, s. 71.

betydande vinster. Hindret med handeln i Viborg var under svåra tider för civilbefolkningen dock relativt tånjbar och lättades av Gustav Vasa, när Finlands befolkning drabbades av dåliga skördeår och hungersnöd.

När det gäller Gustav Vasas förhållningssätt med städerna utifrån registratoret, är det av två karaktärsdrag som visar sig tydliga: kontroll och flexibilitet. Viljan att kontrollera och vara uppdaterad var något som uppenbarades i hans brev. Vare sig det handlar om städernas befästning eller borgarnas handelsverksamheter, hade kungen alltid något att säga om saken. Han ville ständigt ha vetskap om hur väl städernas försvar var och gav sedermera goda visdomsord till brevens mottagare hur detta skulle gå till efter hans ideal. Militära åtgärder skulle allenast ske efter hans eget tyckande, vilket visade sig tydligt i samband med gränsfejden med Moskva. Ståthållare Nils Bagge ville utföra vedergällande aktioner mot ryssarna, något som Gustav ej tillät hända och avskedade honom från hans post.¹⁴¹ Liknande kunde man utläsa när kungen inte hade någon vetskap hur det var vid Viborg under ryssarnas attack mot livländska orden, eftersom han tyckte att uppgifterna därifrån kom till Stockholm för sakta. Gustav ville även ha minimala risker för lömska aktioner innanför städernas murar och vidare inom rikets gränser. Han förmanade ståthållare Germund i Kalmar att vara vaksam mot eventuella mullvadar i staden när den belägrades. Gustav hindrade sedermera smålänningar att resa upp i riket efter Dackefejden för att hämma tänkbara upprorsmäns flykt och därmed spridning av nya resningar i landet. Oförändrat hade han samma tankar gällande de ryska handelsmännen stationerade i Viborg både under och efter det stora ryska kriget, eftersom de kunde bistå de med material och information till de ryska trupperna. Gränserna mot Danmark och Moskva skulle dessutom vara övervakade, eftersom man då skulle hinna upplysa försvaret snabbare och därmed ha bättre uppsikt över situationen. Även handeln skulle hindras med utomstående parter ifall det inte gynnade de svenska handelsmännen, något som visar tydligt i Viborgs fall.¹⁴²

Trots Gustavs behov av kontroll och uppsyn över sina undersåtars verksamheter, finns det även ett element av anpassningsbarhet och samarbete hos kungen när situationen tillåter det. Flexibiliteten är något som är en bärande faktor i Machiavellis *Fursten*: att kunna ändra sitt tillvägagångssätt att hantera situationer med syfte att behålla sin makt.¹⁴³ Borgarnas önskemål till dispens av landsköpet i Kalmar beviljades, annars skulle stadens innevånare få genomgå en onödig hungersnöd som troligen inte skulle gynna Gustavs framtoning hos hans landsmän. Ett liknande fall skedde i Viborg, när stadens spannmålslager var näst intill tom och fick medgivande från kungen själv att de fick fara till hansstäderna Reval, Riga och Danzig för att fylla upp förnödenheter och hindra en fortsatt

¹⁴¹ Norrback 1993, s. 33.

¹⁴² Ruuth 1906, s. 187.

¹⁴³ Skinner 1994, s. 57.

hungersnöd i Finland. Borgarnas missnöje var något som Gustav Vasa i jämna mellanrum gick med på att lösa. Problematiken kring oviljan att betala sänjeskatten hos de före detta kungliga rådmännen i Kalmar var något som kungen själv tyckte var orättfärdigt och såg till att det skulle behandlas på rätt sätt. Därefter finns exemplet med Viborg läns klagande allmoge om de skattepålägg som de erhöll från fogdarna, något som de tyckte var ren bedrägeri. Gustav svarade med att han inte hade gett någon rätt till fogdarnas extra avgifter och därmed skulle påläggen avslutas.

Till sist finns det inget som visar på att kungen ändrade sin attityd i breven under årens lopp och inte heller när hans söner fick deras hertigdömen. Jag kunde inte se att breven till städerna eller sönerna skulle minskas i antal med hans åldrande, men däremot började ett flertal av breven bli riktade åt hans söner istället för ståthållarna som oftast fick breven annars. Uppsikten förblev en viktig punkt i Gustav Vasas styrelsetid i och med Machiavellis idéer om fursteprincipen.¹⁴⁴ Han behandlade sina söner som var hertigar likt undersåtar och gav dem direktiv hur saker och ting skulle ske efter hans vilja, men att det var upp till dem själva att se till att det blev gjort.

¹⁴⁴ Larsson 2002, s. 352-354.

KÄLLFÖRTECKNING OCH LITTERATURLISTA

Tryckta källor

Konung Gustaf den förstes registratur, vol. 4 [1527]. Stockholm: Riksarkivet 1868.

Konung Gustaf den förstes registratur, vol. 5 [1528]. Stockholm: Riksarkivet 1871.

Konung Gustaf den förstes registratur, vol. 6 [1529], red. Victor Granlund.

Stockholm: Riksarkivet 1875.

Konung Gustaf den förstes registratur, vol. 7 [1530 och 1531], red. Victor Granlund.

Stockholm: Riksarkivet 1877.

Konung Gustaf den förstes registratur, vol. 15 [1543], red. Victor Granlund.

Stockholm: Riksarkivet 1893.

Konung Gustaf den förstes registratur, vol. 16 [1544], red. Victor Granlund.

Stockholm: Riksarkivet 1895.

Konung Gustaf den förstes registratur, vol. 25 [1555], red. Johan Axel Almquist.

Stockholm: Riksarkivet 1910.

Konung Gustaf den förstes registratur, vol. 26 [1556], red. Johan Axel Almquist.

Stockholm: Riksarkivet 1911.

Konung Gustaf den förstes registratur, vol. 27 [1557], red. Johan Axel Almquist.

Stockholm: Riksarkivet 1913.

Konung Gustaf den förstes registratur, vol. 28 [1558], red. Johan Axel Almquist.

Stockholm: Riksarkivet 1914.

Internetkällor

Anthoni, Eric. 1967-1969. ”Nils Grabbe”, i *Sveriges biografiska lexikon, Internetupplagan* (<https://sok.riksarkivet.se/SBL/Presentation.aspx?id=13118>).

Broomé, Bertil. 1971-1973. ”Klas Kristersson (Horn)”, i *Sveriges biografiska lexikon, Internetupplagan* (<https://sok.riksarkivet.se/Sbl/Presentation.aspx?id=13829>).

Elgenstierna, Gustaf. 1925-1936. ”Anckar”, i *Den introducerade svenska adelns ättartavlor, Adelsvapen* (https://www.adelsvapen.com/genealogi/Anckar_nr_108). (Hämtad 2016-12-16)

Gillingstam, Hans. 2003-2006. ”Somme, släkt”, i *Sveriges biografiska lexikon, Internetupplagan* (<https://sok.riksarkivet.se/SBL/Presentation.aspx?id=6120>).

Svalenius, Ivan. 1967-1969. ”Gustav I”, i *Sveriges biografiska lexikon, Internetupplagan* (<https://sok.riksarkivet.se/Sbl/Presentation.aspx?id=13315>).

Söderberg, Ulf. 1987-1989. ”Måns Johansson (Natt och Dag)”, i *Sveriges biografiska lexikon, Internetupplagan* (<https://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=8784>).

Vejde, Albert. 1931. ”Nils Dacke”, i *Sveriges biografiska lexikon, Internetupplagan* (<https://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=15765>).

Litteratur

Hallenberg, Mats. *Kungen, fogdarna och riket - Lokalförvaltning och statsbyggande under tidig Vasatid*. Stockholm: Sympasion. 2001.

Hornborg, Eirik. *Gränsfästet i öster: Viborg från korstågstiden till våra dagar*. Stockholm: Natur och kultur. 1942

Lagerqvist, Lars Olof. *Vad kostade det? - priser och löner från medeltid till våra dagar*. Stockholm: LT. 2011

Larsson, Lars-Olof. *Gustav Vasa – landsfader eller tyrann?* Stockholm: Prisma. 2002.

Lilja, Sven, 1982. ”Kalmar under Gustav Vasa och hans söner”. I *Kalmar stads historia, II: Från Kalmarunionens stad till den nya stadsgrundningen på Kvarnholmen*, red. Ingrid Hammarström, s. 193-308. Kalmar; Kulturnämnden.

Norrback, Märtha, Fagerlund, Rainer och Jern, Kurt. *Finlands historia, II*. Esbo: Schildt. 1993.

Nygren, Ernst. *Privilegier, resolutioner och förordningar för Sveriges städer, II (1523-1560)*. Stockholm: Stadshistoriska institutet. 1932.

Ruuth, Johan Wilhelm. *Viborgs stads historia*. Helsingfors. 1906

Selling, Dagmar, 1982. ”Senmedeltidens Kalmar: Miljö/Människor/Stadsplan”. I *Kalmar stads historia, II: Från Kalmarunionens stad till den nya stadsgrundningen på Kvarnholmen*, red. Ingrid Hammarström, s. 23-192. Kalmar; Kulturnämnden.

Skinner, Quentin. *Niccoló Machiavelli – en introduktion*. Uddevala: MediaPrint AB. 1994.